

Η Αξιοποίηση της Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Περιοχή των Καλαβρύτων

Επιμέλεια: Κατσιαμέτη Αγγελική

Επιβλέπων Καθηγητής: Σταύρος Βλίζος

2020

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποτελεί αφορμή για να εκφράσω τις ευχαριστίες μου σε όλους τους καθηγητές που συνέβαλαν στο διδακτικό μου ταξίδι, με μεγαλύτερη έμφαση στον επιβλέποντα καθηγητή μου κύριο Βλίζο Σταύρο, που συνέβαλε τα μέγιστα και με στήριξε στην εκπόνηση της εργασίας μου.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένεια μου που τόσα χρόνια με στηρίζει ηθικά και υλικά σε κάθε πτυχή της προσωπικής και ακαδημαϊκής μου ζωής.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα πτυχιακή εργασία έχει ως στόχο τη μελέτη μέρους της Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Ελλάδας με ιδιαίτερη έμφαση στην περιοχή των Καλαβρύτων. Η Ελλάδα αποτελούσε ανέκαθεν άντρο του πολιτισμού, της φιλοσοφίας, των επιστημών και των τεχνών. Τόσο η γεωγραφική της θέση όσο και το κλίμα της, καθιστούσαν τον Ελλαδικό χώρο θέλγητρο για πολλούς λαούς, που από τα αρχαία ακόμα χρόνια προσπαθούσαν να την κατακτήσουν. Με την πάροδο των χρόνων ο πολιτιστικός χαρακτήρας της χώρας υπέστη προσμίξεις από τους πολυάριθμους λαούς που πέρασαν από τα εδάφη της, χωρίς όμως αυτό να επηρεάσει τις παραδόσεις και την ταυτότητά της. Κάθε σπιθαμή του Ελληνικού εδάφους “κρύβει” μέσα της γεγονότα που όταν συνδυαστούν “ξεδιπλώνουν” μια πλούσια ιστορία. Μία από τις πλουσιότερες ιστορικά περιοχές της Ελλάδας, είναι αυτή των Καλαβρύτων. Παρά το γεγονός ότι πρόκειται για μία μικρή πόλη, τα Καλάβρυτα καταλαμβάνουν αρκετό χώρο στην ιστορία τόσο της αρχαίας, όσο και της σύγχρονης Ελλάδας. Από τους άθλους του Ηρακλή μέχρι το Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο και από τα επιβλητικά μοναστήρια μέχρι το τρενάκι του Οδοντωτού, τα Καλάβρυτα “ταξιδεύουν” στο χρόνο και “μαγνητίζουν” με την ιστορία και την ομορφιά τους, ντόπιους και ξένους επισκέπτες. Σε αυτήν την εργασία ο αναγνώστης θα έχει την ευκαιρία, με σύντομο και περιεκτικό τρόπο να αντλήσει πληροφορίες για την πολιτιστική κληρονομιά της ξεχωριστής αυτής περιοχής.

ABSTRACT

The scope of this present thesis is to study part of Greece's Cultural Heritage with special emphasis to the district of Kalavrita. Greece has always been the core of civilization, philosophy, science and art. Both its geographic position and its climate succeeded in making Greece an attraction for many nations who, since ancient times, have been trying to conquer it.

Over the years its cultural character has been facing mixtures of different nations who passed by, but without interfering with its traditions and identity. Every inch of the Greek land “hides” facts that when combined together “unfold” a rich history. One of the historically richest areas of Greece is Kalavrita. Despite the fact that this is a small town, Kalavrita occupy enough space of both ancient and contemporary history of Greece. From the Labours of Hercules to the Second World War and from the impressive monasteries to the Odontotos rack railway, Kalavrita “travels” in time and “magnetize” locals and tourists with its history and beauty. In this thesis the reader will have the opportunity to withdraw information about the cultural heritage of this extraordinary district in a brief and comprehensive way.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	ii
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	iii
ABSTRACT.....	iv
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.....	5
ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ	10
Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ	10
Περιβάλλον - Φυσικό και Ανθρωπογενές.....	11
Πολιτιστική Κληρονομιά	11
Πολιτιστική Ιδιοκτησία – Απτή Πολιτιστική Κληρονομιά	11
Άυλος Πολιτισμός – Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά	12
Αρχιτεκτονική Κληρονομιά.....	12
Νομοθεσία Προστασίας της Πολιτιστικής Κληρονομιάς	13
Διεθνής και Ευρωπαϊκή Νομοθεσία	13
Ελληνική Νομοθεσία	14
UNESCO και Πολιτιστική Κληρονομιά	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ	19
Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ.....	19
Μύθοι των Καλαβρύτων	19
Ο έρωτας του Δία με την Καλλιτώ	19

Η Αξιοποίηση της Πολιτιστικής Κληρονομιά στην Περιοχή των Καλαβρύτων

Ο έρωτας του Απόλλωνα με τη Δάφνη	20
Ο έρωτας του Πάνα με τη Σύριγγα	21
Ο Ηρακλής και ο Ερυμάνθιος Κάπρος	21
Ο Ηρακλής και η Κερανότις Έλαφος	22
Τα Ύδατα της Στυγός	23
Η Περιοχή των Καλαβρύτων Κατά την Αρχαιότητα	24
Α' Προϊστορικοί Χρόνοι.....	24
Παλαιολιθική και Μεσολιθική Εποχή	24
Εποχή του Χαλκού.....	25
Μέση Χαλκοκρατία	25
Μυκηναϊκή Εποχή	25
Β' Ιστορικοί Χρόνοι	26
Φραγκοκρατία	27
Τουρκοκρατία - Επανάσταση 1821.....	28
Νεότερη Ιστορία - Ολοκαύτωμα 1943	30
Τα Καλάβρυτα Σήμερα	33
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ	35
ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ.....	35
Αρχαίος Κλείτωρ.....	35
Αρχαίοι Λουσοί.....	37
Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης	38
Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο.....	39
Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος.....	40
Ιερά Μονή Μεγάλου Σπηλαίου	41
Ιερά Μονή Αγίας Λαύρας	43

Η Αξιοποίηση της Πολιτιστικής Κληρονομιά στην Περιοχή των Καλαβρύτων

Σπήλαιο των Λιμνών	45
Τόπος Θυσίας.....	47
Μνημείο Ηρώων Αγονιστών του 1821.....	48
Ιερά Μονή Μακελλαριάς	50
Κλήμα Πανσανία	53
Το Αρχαίο Λεόντιο	54
Το Αρχοντικό της Παλαιολογίνας.....	55
Φαράγγι του Βουραϊκού – Οδοντωτός Σιδηρόδρομος.....	57
Φροξυλιά – Χελωνοσπηλιά.....	59
Αστεροσκοπείο Χελμού	61
Λάδωνας Ποταμός.....	62
Αροάνιος Ποταμός - Πλανητέρο.....	64
Ύδατα Στυγός.....	65
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ.....	67
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	67
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	71
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	71
ΞΕΝΗΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	73
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ.....	73

ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Αρχαιολογικός χώρος Αρχαίου Κλείτορα.....	36
Εικόνα 2: Αρχαίοι Λουσοί.....	38
Εικόνα 3: Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης	39
Εικόνα 4: Λαογραφικό Και Ιστορικό Μουσείο	39
Εικόνα 5: Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος.....	40
Εικόνα 6: Ιερά Μονή Μεγάλου Σπηλαίου.....	43
Εικόνα 7: Ιερά Μονή Αγίας Λαύρας	45
Εικόνα 8: Σπήλαιο των Λιμνών	46
Εικόνα 9: Τόπος Θυσίας	48
Εικόνα 10: Μνημείο Ηρώων Αγωνιστών του 1821.....	50
Εικόνα 11: Ιερά Μονή Μακελλαριάς	52
Εικόνα 12: Κλήμα Πανσανία.....	54
Εικόνα 13: Το Αρχαίο Λεόντιο.....	55
Εικόνα 14: Το Αρχοντικό της Παλαιολογίνας.....	57
Εικόνα 15: Φαράγγι του Βουραϊκού – Οδοντωτός Σιδηρόδρομος.....	59
Εικόνα 16: Φροξυλιά – Χελωνοσπηλιά, Μνημείο της Ελευθερίας.....	61
Εικόνα 17: Αστεροσκοπείο Χελμού	62
Εικόνα 18: Λάδωνας Ποταμός.....	64
Εικόνα 19: Αροάνιος Ποταμός - Πλανητέρο.....	65
Εικόνα 20: Ύδατα Στυγός.....	66

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια και έχει ως στόχο τη συγκέντρωση, τη μελέτη και την ανάλυση βιβλιογραφικών πηγών που σχετίζονται με την πολιτιστική κληρονομιά στην περιοχή των Καλαβρύτων. Η δομή της προσεγγίζει το θέμα εστιάζοντας από το γενικό στο ειδικό.

Συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο, προσεγγίζεται η πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας και η ιστορική της σημασία και γίνεται αναφορά στα είδη που συνθέτουν το σύνολο της πολιτιστικής κληρονομιάς ενός τόπου αλλά και στα μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς όπως έχουν ανακηρυχθεί από την UNESCO.

Το δεύτερο κεφάλαιο εστιάζει στην ιστορική αναδρομή των Καλαβρύτων από τα αρχαία μέχρι και τα σύγχρονα χρόνια. Σε αυτό το σημείο δίνεται η δυνατότητα στον αναγνώστη να αποκτήσει μία σφαιρική εικόνα της περιοχής και της ιστορίας της.

Το τρίτο κεφάλαιο περιγράφει μεγάλο μέρος των μνημείων και των αξιοθέατων της περιοχής - φυσικά ή μη-, την ιστορία τους και τη σημερινή τους κατάσταση.

Στο τέταρτο και τελευταίο κεφάλαιο προκύπτουν τα συμπεράσματα της έρευνας αλλά και προτάσεις βελτίωσης και ανάδειξης της περιοχής των Καλαβρύτων και της ενδοχώρας τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Στο παρόν κεφάλαιο μελετάται συνολικά η πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδας. Η Ελλάδα εξαιτίας της πολυετούς και πλούσιας ιστορίας της διατηρεί μεγάλη ενδοχώρα και ως εκ ρούτου πλούσια πολιτιστική και αρχιτεκτονική κληρονομιά. Σε κάθε πόλη ή χωριό βρίσκονται πολιτιστικά μνημεία με ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό και ιστορικό ενδιαφέρον, που συνόδευσαν τη χώρα στο ταξίδι της με την πάροδο των χρόνων και αποτελούν χαρακτηριστικές εικόνες της, με διεθνή αναγνώριση. Αξιοσημείωτο είναι ότι στην Ελλάδα, τα πολυάριθμα μνημεία και πολιτιστικά αγαθά έχουν διαφορετική χρονολογική προέλευση ξεκινώντας από την αρχαιότητα και φτάνοντας μέχρι και τους νεότερους χρόνους, επιβεβαιώνοντας έτσι την ιστορική της διαδρομή και διαχρονικότητα. Η προστασία, η διατήρηση, ο σεβασμός και η προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς της χώρας καθίστανται υποχρεωτικές αφού, αποτελεί των ακρογωνιαίο λίθο της εθνικής ταυτότητας της. Πολλές φορές, η οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη, μέσω της εκπόνησης νέων έργων δύναται να επηρεάσει την ποιότητα και τη διάρκεια διατήρησης και αξιοποίησης των μνημείων και των κληροδοτημάτων της χώρας. Για αυτό το λόγο, η Ελληνική και η Ευρωπαϊκή νομοθεσία με τη θεσμοθέτηση κατάλληλων διατάξεων αποσκοπεί στην επίτευξη δύο παράλληλων στόχων, ήτοι η κοινωνική, τεχνολογική και οικονομική ανάπτυξη με την διατήρηση της εθνικής πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο πλέον διαδεδομένος στόχος επίτευξης των ανωτέρω στόχων είναι οι επενδύσεις από ιδιωτικά κεφάλαια για την ουσιαστική ανάδειξη και διαφύλαξη της κληρονομιάς αλλά και η Ευρωπαϊκή συμμετοχή με τη μορφή κονδυλίων σε μονάδες ή και περιοχές που πλεονάζουν σε ιστορία και πολιτισμό, όμως υπολείπονται σε κεφάλαιο. Προκειμένου να γίνουν καλύτερα αντιληπτές οι έννοιες που χρησιμοποιούνται τόσο στο εν λόγω κεφάλαιο, όσο και στο υπόλοιπο κείμενο, κρίνεται σκόπιμο να προηγηθούν κάποιοι ορισμοί σχετικά με την πολιτιστική κληρονομιά.

Περιβάλλον - Φυσικό και Ανθρωπογενές

Με τον όρο “περιβάλλον” νοείται το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων τα οποία βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν άμεσα ή έμμεσα την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες¹. Το φυσικό περιβάλλον αποτελεί τη φυσική κληρονομιά ενός τόπου και αποτελείται από την ύπαιθρο, τη χλωρίδα και την πανίδα ή αλλιώς τη βιοποικιλότητα, καθώς επίσης και από γεωλογικά στοιχεία συμπεριλαμβανομένης της ορυκτολογίας και της παλαιοντολογίας ή αλλιώς γεωποικιλότητας. Το ανθρωπογενές περιβάλλον αποτελείται από τα ανθρώπινα δημιουργήματα και αξιοθέατα, κυρίως αρχιτεκτονικού και ιστορικού ενδιαφέροντος.

Πολιτιστική Κληρονομιά

Με τον όρο “πολιτιστική κληρονομιά” νοείται το σύνολο των μνημείων ήτοι αρχιτεκτονικά, γλυπτικά ή ζωγραφιστά έργα, κατασκευές αρχαιολογικού χαρακτήρα, σπήλαια, οικοδομικά συγκροτήματα καθώς και χωρικά δημιουργήματα φτιαγμένα με ανθρώπινη παρέμβαση ή με τη συμβολή του φυσικού περιβάλλοντος. Πολλές φορές στη βιβλιογραφία, ταυτίζονται οι όροι “πολιτιστική κληρονομιά” και “πολιτιστικό αγαθό”².

Πολιτιστική Ιδιοκτησία – Απτή Πολιτιστική Κληρονομιά

Με τον όρο αυτό και συμπληρωματικά στην πολιτιστική κληρονομιά, γίνεται αναφορά στα κτίρια, ιστορικά μέρη, μνημεία, βιβλία, καταγραφές, έργα τέχνης, ενδυμασίες και πληθώρα άλλων ιστορικών αντικειμένων στους τομείς της αρχαιολογίας, της επιστήμης, της τεχνολογίας ή της αρχιτεκτονικής ενός πολιτισμού τα οποία θεωρούνται αρκετά αξιόλογα προκειμένου να

¹N. 1650/86, 160 Α/1610-1986, άρθρο 2&1

²Κόνσολα Ν., 1995, *Η Διεθνής Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Εκδόσεις Παπαζήση

Η Αξιοποίηση της Πολιτιστικής Κληρονομιά στην Περιοχή των Καλαβρύτων

διατηρηθούν με το πέρασμα των χρόνων. Η επίτευξη της διατήρησης των ανωτέρω γίνεται με συντήρηση και αποκατάσταση, αρχειοθέτηση, διαφύλαξη και με τη χρησιμοποίηση μεθόδων προβολής ώστε να κρατούν αναλλοίωτο το ενδιαφέρον του κοινού.

Άυλος Πολιτισμός – Άυλη Πολιτιστική Κληρονομιά

Στην άυλη πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνονται όλα τα μη απτά χαρακτηριστικά ενός πολιτισμού, τα οποία συνήθως διατηρούνται με τη μορφή παραδόσεων και εθίμων κατά τη διάρκεια συγκεκριμένης ιστορικής περιόδου. Πέρα από τα έθιμα και τις παραδόσεις, η άυλη κληρονομιά ενός τόπου εκφράζεται μέσω της γλώσσας, της τέχνης, των διατροφικών συνθηκών, των πρακτικών, των αισθητικών και πνευματικών αντιλήψεων και με πολλούς ακόμα τρόπους. Οι κλάδοι που κυρίως ασχολούνται με την άυλη πολιτιστική κληρονομιά είναι της λαογραφίας, της ιστορίας και της κοινωνιολογίας.

Αρχιτεκτονική Κληρονομιά

Με τον όρο “αρχιτεκτονική κληρονομιά” νοούνται το σύνολο των μνημείων, των αρχιτεκτονικών δημιουργημάτων και των τόπων μιας περιοχής. Συγκεκριμένα ως μνημείο χαρακτηρίζεται κάθε κατασκευή η οποία είναι ιδιαίτερα σημαντική λόγω του ιστορικού, καλλιτεχνικού, κοινωνικού, επιστημονικού ή τεχνικού ενδιαφέροντος που συγκεντρώνει συμπεριλαμβάνοντας τις εγκαταστάσεις αλλά και τη διακοσμητική. Τα αρχιτεκτονικά δημιουργήματα ή σύνολα, πληρούν τα ίδια χαρακτηριστικά με τα μνημεία με τη διαφορά ότι ενδέχεται να σχηματίζουν ενότητες και οριοθετούνται τοπογραφικά. Ως τοπίο χαρακτηρίζεται η συνύπαρξη φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων, οι οποίοι συντελούν στην ολοκλήρωση της εικόνας μιας περιοχής.

Νομοθεσία Προστασίας της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτέλεσε και αποτελεί αντικείμενο εφαρμογής πληθώρας νομοθετικών διατάξεων. Μέσω της υπογραφής πολλών Διεθνών Συμβάσεων αλλά και με τη μορφή νόμων και Συνταγματικών άρθρων γίνεται διαρκής προσπάθεια θεσμοθέτησης μιας ενιαίας νομοθετικής ρύθμισης για το εν λόγω καταλυτικό ζήτημα.

Διεθνής και Ευρωπαϊκή Νομοθεσία

Ορισμένα από τα πιο σημαντικά νομοθετήματα που αφορούν στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και έχουν εφαρμογή και στην Ελληνική νομοθεσία είναι χρονολογικά και συνοπτικά τα εξής:

- Η Διεθνής Σύμβαση της Χάγης. Υπογράφει το 1954 “δια την προστασίαν των πολιτιστικών αγαθών εις περίπτωσιν ενόπλου συρράξεως” και κυρώθηκε στην Ελλάδα με το Νόμο 1114/191
- Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου. Υπογράφει το 1969 “δια την προστασίαν της Αρχαιολογικής κληρονομιάς” και κυρώθηκε στην Ελλάδα με το Νόμο 1127/1981
- Η Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων. Υπογράφει το 1970 “αφορώσα εις τα ληφθησόμενα μέτρα δια την απαγόρευσιν και παρεμπόδισιν της παρανόμου εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβιβάσεως της κυριότητος των πολιτιστικών αγαθών” και κυρώθηκε με το Νόμο 1103/1980 στην Ελλάδα
- Η Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων. Υπογράφει το 1972 “δια την προστασίαν Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς ” και κυρώθηκε στην Ελλάδα με το Νόμο 1126/1981
- Η Διακήρυξη του Άμστερνταμ. Υπογράφει το 1975 με την αποδοχή του Ευρωπαϊκού Χάρτη Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς
- Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Γρανάδας. Υπογράφει το 1985 και κυρώθηκε με το Νόμο 2039/1992

- Η σύσταση της UNESCO. Έλαβε χώρα στις 16 Νοεμβρίου του 1945 με σκοπό την επικοινωνία και την παγίωση της παγκόσμιας ειρήνης μεταξύ των λαών. Στην Ελλάδα η Ελληνική Εθνική Επιτροπή UNESCO δημιουργήθηκε το 1988.
- Η Σύμβαση της Μάλτας. Υπογράφηκε το 1992 και αναφέρεται στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ως μέρος του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος.
- Η Σύμβαση της Βαλέτας. Υπογράφηκε το 1992 και κυρώθηκε από το Νόμο 3378/2005 ενώ χαρακτηρίστηκε ως η “Κύρωση της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για την προστασία της αρχαιολογικής κληρονομιάς (αναθεωρημένη)”

Ελληνική Νομοθεσία

Στην Ελλάδα, η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς ρυθμίζεται αρχικά από το άρθρο 18 του Συντάγματος στην παράγραφο 1, αλλά και από το άρθρο 24 του Συντάγματος. Συγκεκριμένα στο άρθρο 18 στην πρώτη παράγραφο, γίνεται αναφορά με αυτό τον τρόπο: “Ειδικοί νόμοι ρυθμίζουν τα σχετικά με την ιδιοκτησία και τη διάθεση των μεταλλείων, ορυχείων, σπηλαίων, αρχαιολογικών χώρων και θησαυρών, ιαματικών, ρεόντων και υπόγειων υδάτων και γενικά του υπόγειου πλούτου”, ενώ στο άρθρο 24 στην παράγραφο 1 γίνεται αναφορά ως εξής: “Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και δικαίωμα του καθενός.” και στην παράγραφο 6 αναφέρεται ότι “Τα μνημεία, οι παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία προστατεύονται από το Κράτος. Νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών.”

Πέρα από τα άρθρα του Συντάγματος και όπως ήδη προαναφέρθηκε, υπάρχει πληθώρα νόμων που μέσω Διεθνών Συνθηκών εφαρμόζονται στην ελληνική νομοθεσία όπως ο νόμος 2039/1992 μέσω του οποίου κυρώθηκε η Σύμβαση της Γρανάδας, ο οποίος υπερίσχυσε κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου όπως ίσχυε έως τότε. Μέσω του 2039/1992, επήλθε μία σημαντική νομοθετική εξέλιξη ως προς την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς σε πρώτη φάση με την υιοθέτηση του ορισμού του όρου όπως αναφέρεται στη Διεθνή Σύμβαση του ΟΗΕ, με την ανάγκη μέριμνας της προστασίας της εν λόγω κληρονομιάς και με τον έλεγχο αδειών, σχεδίων και μελετών για την ανέγερση, μετατροπή και κατεδάφιση νέων και υφιστάμενων κτιρίων.

Άλλες πτυχές του νόμου περιλαμβάνουν την οικονομική υποστήριξη των δημόσιων υπηρεσιών, τη θέσπιση φορολογικών μέτρων, την υιοθέτηση μέτρων με στόχο την ενθάρρυνση της ιδιωτικής πρωτοβουλίας, τη βελτίωση του περιβάλλοντος και την καταπολέμηση της φυσικής φθοράς των μνημείων, την προώθηση της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και πολλές άλλες. Επιπλέον, με την κύρωση της Σύμβασης της Γρανάδας, ψηφίστηκαν στην Ελλάδα ο νόμος 5351/1932 “περί αρχαιοτήτων” ο νόμος 1469/1950 “περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830” καθώς και ο νόμος 3028/2002 “Περί προστασίας των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτιστικής κληρονομιάς”. Πέρα από τους ανωτέρω νόμους, η προστασία των πολιτιστικών αγαθών της Ελλάδας, προστατεύεται από το Υπουργείο Περιβάλλοντος μέσα από τους Γενικούς Οικοδομικούς Κανονισμούς αρχικά με τον Γενικό Οικοδομικό Κανονισμό του 1973 και εν συνεχεία με το νόμο 4067/2016, μέσω του οποίου προβλέπεται η προστασία της αρχιτεκτονικής και φυσικής κληρονομιάς. Συγκεκριμένα με το Νέο Οικοδομικό Κανονισμό γίνεται αναφορά και ανάλυση των παραδοσιακών τμημάτων πόλεων ή οικισμών, των ζωνών ιδιαιτέρου κάλλους όπως φυσικοί ή ανθρωπογενείς σχηματισμοί και των διατηρητέων ακινήτων και τμημάτων. Οι ανωτέρω διατάξεις καθώς και αρκετές ρυθμίσεις ακόμα, έχουν ανατεθεί από το νομοθέτη στην αρμοδιότητα και διαχείριση δύο Υπουργείων, του Υπουργείου Πολιτισμού και του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας. Οι παράλληλη εφαρμογή δύο νομικών καθεστώτων και οι διαφορετικές διαδικασίες που ακολουθούνται από τα δύο Υπουργεία, έχουν οδηγήσει σε πολλές περιπτώσεις στη μη αποτελεσματική προστασία των πολιτιστικών αγαθών³. Το ελληνικό καθεστώς “πολυνομίας” δημιουργεί ενίοτε ερμηνευτικές συγκρούσεις των νόμων οι οποίες με τη σειρά τους προκαλούν καθυστερήσεις στη διαχείριση και στη διατήρηση των μνημείων, ζητήματα τα οποία καλείται να αντιμετωπίσει το Συμβούλιο της Επικρατείας.

³ Σκουρής Π., 2003, Προστασία Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Ν. 3028/2002), Εκδόσεις Σάκκουλα

UNESCO και Πολιτιστική Κληρονομιά

Η UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization). αποτελεί έναν εξειδικευμένο και ιδιαίτερος σημαντικό Διεθνή Οργανισμό του ΟΗΕ. Η ίδρυσή της χρονολογείται στις 16 Νοεμβρίου του 1945. Η UNESCO αποτελεί έναν οργανισμό εκπαιδευτικό, επιστημονικό και πολιτιστικό και ο βασικός στόχος ίδρυσης του είναι η παγίωση της παγκόσμιας ειρήνης ανάμεσα στα κράτη μέσω της ανταλλαγής και της επικοινωνίας ερεθισμάτων και πληροφοριών που αφορούν στην εκπαίδευση, στις κοινωνικές επιστήμες και στον πολιτισμό. Η UNESCO αποτέλεσε και αποτελεί ένα διεθνές κέντρο επικοινωνίας αλλά και πρότυπο δημιουργίας και υλοποίησης ιδεών μέσα από διεθνείς συνθήκες σε θέματα που αφορούν την ηθική τάξη, τις κοινές αξίες, τα παγκόσμια οράματα, την εξάλειψη της φτώχειας και συνολικά τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιώσιμη ανάπτυξη των λαών. Μέσα στους στόχους του Οργανισμού είναι η προώθηση, η αναγνώριση, η προστασία και η συντήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς. Με τον όρο “πολιτιστική κληρονομιά” νοείται το σύνολο των μνημείων, κτισμάτων, χώρων και τοποθεσιών με ιστορική, αισθητική, αρχαιολογική, επιστημονική, εθνολογική ή ανθρωπολογική σημασία. Το 1972, στις 16 Νοεμβρίου, υιοθετήθηκε η Συνθήκη για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστική και Φυσικής Κληρονομιάς. Τα κράτη που υπέγραψαν την εν λόγω συνθήκη, αναγνωρίζουν ότι οι χώροι που βρίσκονται στην επικράτεια τους και έχουν εγγραφεί στον κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς αποτελούν παγκόσμια κληρονομιά, για την προστασία της οποίας είναι υπεύθυνη η διεθνής κοινότητα η οποία πρέπει να εργαστεί ως σύνολο με κοινό σκοπό. Η UNESCO ενθαρρύνει τα κράτη μέλη να υπογράψουν τη Συνθήκη του 1972 και να συμμορφωθούν με τους όρους της ενώ προκειμένου να εφαρμοστούν αυτοί οι όροι, ο Οργανισμός παρέχει τεχνική βοήθεια, επαγγελματική εκπαίδευση αλλά και οικονομική βοήθεια σε χώρους που βρίσκονται σε άμεσο κίνδυνο.

Σε ότι αφορά την επιλεξιμότητα των μνημείων που συγκαταλέγονται στον κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, ο βασικός παράγοντας επιλογής είναι η έκφανση της ανθρώπινης δημιουργικής ευφυΐας και αποτελούν τεκμήρια της ανταλλαγής ανθρώπινων αξιών και παρέχουν μαρτυρία πολιτισμικής παράδοσης πολιτισμών που έζησαν ή και συνεχίζουν να ζουν μέχρι και σήμερα και συνδέονται άρρηκτα με γεγονότα που στιγμάτισαν ιστορικά την τοπική αλλά και την

παγκόσμια κοινότητα. Η UNESCO έχει ως στόχο τη σύνδεση της ποικιλίας κάθε λαού ξεχωριστά μέσω των σημαντικών τους μνημείων με τη καλλιέργεια της ιδέας ενίσχυσης και προστασίας των κληροδοτημάτων τους ως ένα παγκόσμιο σύνολο. Προκειμένου να διασφαλιστούν τα θέματα που αφορούν την Παγκόσμια Κληρονομιά, το Κέντρο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς που δημιουργήθηκε το 1992 και αποτελεί συντονιστή της UNESCO, οργανώνει ετήσιες συνεδριάσεις της Επιτροπής και διατηρεί συμβουλευτικό ρόλο για τα κράτη που συμμετέχουν για την υποβολή υποψηφιοτήτων και την εγγραφή τους στον Κατάλογο Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Άλλες δράσεις του Κέντρου αποτελούν η διοργάνωση σεμιναρίων και εργαστηρίων τεχνικής εκπαίδευσης προκειμένου οι νεότερες γενιές να ενημερωθούν και να αφυπνιστούν για τη σημασία διατήρησης και προστασίας της Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Η Ελλάδα συνυπέγραψε από το 1981 τη Συνθήκη της UNESCO. Βάσει των στοιχείων που προκύπτουν από το 2017 τα μνημεία που καταγράφει η UNESCOαπαριθμούνται σε 1073 εκ των οποίων τα 832 είναι πολιτιστικά, τα 206 φυσικά και τα 35 ανήκουν σε παραπάνω από μία κατηγορίες ενώ συνολικά κατανέμονται σε 167 κράτη μέλη⁴. Μέχρι και τον Ιούνιο του 2014, η Σύμβαση για την Παγκόσμια Κληρονομιά επικυρώθηκε από 191 μέλη, εκ των οποίων 187 κράτη του ΟΗΕ. Παρατίθεται λίστα με τα μνημεία της Ελλάδας που συμπεριλαμβάνονται στον Κατάλογο της UNESCO καθώς και η ημερομηνίες συμπερίληψης τους σε αυτόν⁵.

- Ναός του Επικούριου Απόλλωνα (1986)
- Αρχαιολογικός Χώρος των Δελφών (1987)
- Ακρόπολις Αθηνών (1987)
- Άγιο Όρος (1988)
- Αρχαιολογικός Χώρος Επιδαύρου (1988)
- Παλαιοχριστιανικά και Βυζαντινά μνημεία της Θεσσαλονίκης (1988)
- Μετέωρα (1988)
- Μεσαιωνική πόλη της Ρόδου (1988)
- Αρχαία Ολυμπία (1989)
- Μυστράς (1989)

⁴UNESCO World Heritage Centre - World Heritage List

⁵el.wikipedia.org/wiki/Κατάλογος_Μνημείων_Παγκόσμιας_Κληρονομιάς

- Μονή Δαφνίου, Μονή Οσίου Λουκά και Νέα Μονή Χίου (1990)
- Δήλος (1990)
- Πυθαγόρειον και Ηραίον Σάμου (1992)
- Αρχαιολογικός χώρος Αιγών (Βεργίνα) (1996)
- Ιστορικό Κέντρο (Χώρα) της Πάτμου με τη Μονή του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου και το Σπήλαιο της Αποκάλυψης (1999)
- Αρχαιολογικοί Χώροι των Μυκηνών και της Τίρυνθας (1999)
- Παλαιά Πόλη της Κέρκυρας (2007)
- Αρχαιολογικός Χώρος Φιλίππων (2016)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται η ιστορική αναδρομή των Καλαβρύτων η οποία ξεκινάει από το 7000 π.Χ. και καταλήγει στο 1943 αλλά και στη σημερινή εικόνα της περιοχής. Το πρώτο μέρος της αναδρομής ξεκινάει με ένα κομμάτι από τη πλούσια μυθολογία που χαρακτηρίζει ποικίλα σημεία ενδιαφέροντος στην περιοχή, συνεχίζει με τους αρχαίους χρόνους και τη Φραγκοκρατία ενώ ακολουθούν η Επανάσταση του 1821 και η νεότερη ιστορία όπως εξελίχθηκε κατά το Β Παγκόσμιο πόλεμο. Το κεφάλαιο κλείνει με μία σύντομη περιγραφή της σημερινής κατάστασης στην οποία βρίσκεται η περιοχή των Καλαβρύτων

Μύθοι των Καλαβρύτων

Η επαρχία των Καλαβρύτων, ιδιαιτέρως στην περιοχή του Χελμού, συνδέεται με πληθώρα μύθων, γεγονός που καταδεικνύει ότι η περιοχή φιλοξένησε τους πρώτους της κατοίκους πολύ νωρίς. Μερικές από τις πλέον γνωστές μυθολογικές ιστορίες που έγιναν γνωστές από την ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων είναι οι παρακάτω:

Ο έρωτας του Δία με την Καλλιστώ

Η Καλλιστώ που ετυμολογικά σημαίνει καλλίστη, δηλαδή πολύ όμορφη, ήταν μία από τις Νύμφες που είχαν δώσει όρκο παρθενικής ζωής και ακολουθούσαν την Παρθένο θεά Άρτεμη. Η ομορφιά της οδήγησε τον Δία να την ερωτευτεί παράφορα και προκειμένου να την προσεγγίσει πήρε τη μορφή της Αρτέμιδος. Κατάφερε έτσι να αποπλανήσει την Καλλιστώ με την οποία συνδέθηκε. Ο καρπός της ένωσης του ήταν ο Αρκάς. Όταν η Άρτεμη κατάλαβε τι είχε συμβεί απομάκρυνε την Καλλιστώ από κοντά της. Η συνέχεια της ιστορίας έχει δύο εκδοχές. Στην πρώτη εκδοχή, η Άρτεμης όντας προδομένη και θυμωμένη με τη συμπεριφορά της ακολουθού

της, τη μεταμόρφωσε σε αρκούδα και τον Αρκάδα ανέλαβε να τον προστατεύσει η Μαία η οποία ήταν μία από τις Πλειάδες, τις επτά κόρες του Τιτάνα Άτλαντα. Όταν ο Αρκάς μεγάλωσε βρήκε τη μητέρα του με τη μορφή αρκούδας και χωρίς να γνωρίζει ότι ήταν εκείνη, αποπειράθηκε να τη σκοτώσει. Τότε ο Δίας προκειμένου να αποτρέψει τη μητροκτονία, μεταμόρφωσε τον Αρκάδα σε αρκουδάκι για να αναγνωρίσει τη μητέρα του. Ο Δίας φοβούμενος τη ζηλοτυπία της Ήρας μεταμόρφωσε τη μητέρα και τον υιό σε αστερισμούς δημιουργώντας έτσι τη Μεγάλη και τη Μικρή Άρκτο αντίστοιχα. Η δεύτερη εκδοχή της ιστορίας αναφέρει ότι ο Δίας μετέτρεψε την Καλλιστώ σε αρκούδα και η Άρτεμις στη συνέχεια τη σκότωσε με τα βέλη της. Στη συνέχεια, ο Δίας τη μετέτρεψε σε αστερισμό, τη Μεγάλη Άρκτο. Ο υιός της Καλλιστώς και του Δία, Αρκάς που έδωσε το όνομα του στους Αρκάδες, είχε γιο τον Αζάνα, ο οποίος με τη σειρά του είχε γιο τον Κλείτωρ, που ίδρυσε την ομώνυμη πόλη. Κάποιες προσθήκες στην ιστορία της Καλλιστώς πιθανολογούν ότι με τη σχέση της με το Δία – ή τον Ερμή-, η τελευταία απέκτησε τον Πάνα.

Ο έρωτας του Απόλλωνα με τη Δάφνη

Η Δάφνη, κόρη του ποτάμιου θεού Πηνειού και της Γαίας, ήταν μία από τις Νύμφες ακόλουθους της παρθένου Αρτέμιδος. Παρά το γεγονός ότι ήταν πολύ όμορφη και είχε πολλές κατακτήσεις και αγνοώντας τις παροτρύνσεις του πατέρα της να νυμφευτεί, προτίμησε να ακολουθήσει το βίο της θεάς του κυνηγιού. Ο Απόλλωνας μαγεμένος από την ομορφιά της Δάφνης τη διεκδικούσε συστηματικά, γεγονός που δημιουργούσε έντονη πίεση στη Νύμφη. Όταν πλέον η Δάφνη κουράστηκε από τις ακατάπαυστες προσπάθειες του Απόλλωνα να την κατακτήσει, ζήτησε από τους γονείς της να τη βοηθήσουν. Ο Πηνειός και η Γαία μετέτρεψαν τότε τη Δάφνη σε δέντρο το οποίο ευδοκimeί στις όχθες των ποταμών. Ο Απόλλωνας απαρηγόρητος στη θέα της αγαπημένης του ως δέντρο, έκοψε μερικά από τα κλαδιά της και έπλεξε ένα στεφάνι για να διατηρεί ζωντανή την ανάμνηση της. Η δάφνη έκτοτε έγινε το ιερό φυτό του Απόλλωνα καθιερώνοντας από τότε τη στεφάνωση των νικητών των Ολυμπιακών Αγώνων με δάφνινα στεφάνια.

Ο έρωτας του Πάνα με τη Σύριγγα

Ο θεός της Αρκαδίας Πάνας στην ηλικία των 20 ετών, εξερευνώντας την Αρκαδία, έφτασε στη Γορτυνία, δίπλα στον ποταμό Λάδωνα όπου συνάντησε εκεί τη Σύριγγα. Η Σύριγγα ήταν μια από της Νύμφες, ορκισμένη σε παρθενική ζωή. Ο Πάνας γοητευμένος από τη Σύριγγα ξεκίνησε να την κυνηγάει για να την κάνει δική του. Η ιστορία αποδίδεται με δύο εκδοχές. Στην πρώτη εκδοχή η Νύμφη ζήτησε τη βοήθεια από τις αδερφές τις, οι οποίες έσπευσαν να τη σώσουν. Έτσι, ενώ περνούσε μέσα από τις καλαμιές στην προσπάθεια της να ξεφύγει του Πάνα, ο τελευταίος την έπιασε από τα μαλλιά αλλά στα χέρια του κατέληξαν μόνο καλάμια. Ο Πάνας έδεσε τα καλάμια από το μικρότερο στο μεγαλύτερο και ξεκίνησε να τα φυσάει. Η μουσική που ακούστηκε από τα καλάμια ήταν θεική και ενώσω τα φυσούσε εμφανίστηκαν ξαφνικά μπροστά του οι Νύμφες να χορεύουν κυκλωτικά κρατώντας η μία την άλλη. Ο Πάνας τότε σταμάτησε να φυσάει τον αυλό και αποπειράθηκε να αρπάξει μία από αυτές. Οι Νύμφες εξαφανίστηκαν εξίσου άξαφνα. Ο μύθος λέει ότι όποτε φυσάει το μαγεμένο καλαμωτό αυλό του ο Πάνας, οι Νύμφες εμφανίζονται να χορεύουν δοξάζοντας με αυτόν τον τρόπο τη θεά Άρτεμη. Η δεύτερη εκδοχή του μύθου περιγράφει τη Σύριγγα, στην προσπάθεια της να ξεφύγει από τον τραγοπόδαρο θεό να ζητάει τη βοήθεια του Λάδωνα. Ο ποτάμιος θεός τότε, τη μετέτρεψε σε καλαμιά από την οποία ο Πάνας έκοψε μερικά καλάμια και κατασκεύασε τον αυλό του. Ο αυλός του Πάνα ήταν το πρώτο πνευστό όργανο. Η θεική φιγούρα του Πάνα που ήταν προστάτης των ποιμένων και των αμνοεριφίων, στη νεότερη εκκλησία αντικαταστάθηκε με τον Άγιο Μάμα.

Ο Ηρακλής και ο Ερυμάνθος Κάπρος

Στα σύνορα μεταξύ Αρκαδίας και Ηλείας βρίσκεται το όρος Ερύμανθος. Εκείνα τα χρόνια στο βουνό ζούσε ένα αγριογούρουνο που τρομοκρατούσε την περιοχή ευρύτερα γνωστό ως “ο κάπρος του Ερύμανθου”. Παρά τις τολμηρές προσπάθειες πολλών κυνηγών να το σκοτώσουν, κανένας δεν τα είχε καταφέρει, ενώ πολλοί πάνω στην προσπάθεια τους έχασαν τη ζωή τους. Ο Ευρυσθέας, ως τέταρτο άθλο για τον Ηρακλή, του ανέθεσε να του φέρει τον κάπρο ζωντανό στην Τίρυνθα, αφού ήταν βέβαιος πώς να τον σκοτώσει θα ήταν ευκολότερο για αυτόν από το να

τον αιχμαλωτίζει. Ένας ακόμα λόγος που του ανέθεσε τον άθλο αυτό ήταν ότι στην περιοχή που δρούσε ο κάπρος, ζούσαν κένταυροι οι οποίοι μισούσαν τους ανθρώπους και μείωνε τις πιθανότητες ο Ηρακλής να καταφέρει να επιβιώσει και από τους Κενταύρους. Όταν έφτασε εκεί ο Ηρακλής, συνάντησε έναν από τους Κενταύρους, το Φόλο, ο οποίος τον φιλοξένησε στη σπηλιά του. Ο μύθος λέει πως ενώ έπιναν οι δυο τους κρασί, η μυρωδιά του προκάλεσε και άλλους Κένταυρους να έρθουν στη σπηλιά. Επειδή όμως ο οίνος δεν ήταν αρκετός για όλους οι υπόλοιποι Κένταυροι επιτέθηκαν στους Φόλο και Ηρακλή. Τότε ο τελευταίος κατάφερε να τους εξοντώσει όμως άθελα του σκότωσε και το Φόλο. Την επόμενη μέρα και αφού έθαψε το φίλο του, κατευθύνθηκε προς το όρος για να βρει τον κάπρο. Η αναζήτηση του διήρκεσε πολλές ώρες και όταν τελικά τον βρήκε, με τη βοήθεια ενός σκοινιού κατόρθωσε να τον αιχμαλωτίσει. Ο Ηρακλής επέστρεψε νικητής και από αυτόν τον άθλο στον Ευρυσθέα ο οποίος στη θέα και μόνο του κάπρου έτρεξε να κρυφτεί.

Ο Ηρακλής και η Κεραυνίτις Έλαφος

Ο τρίτος σε σειρά άθλος που ανατέθηκε στον Ηρακλή ήταν να φέρει ζωντανό το ιερό ελάφι της Αρτέμιδος στον Ευρυσθέα. Το ελάφι ζούσε στα βουνά ανάμεσα στην Αργολίδα και την Αρκαδία και η αιχμαλώτιση του ήταν ιδιαίτερος απαιτητική και επικίνδυνη αφού αν κατάφερνε να το πιάσει θα έπρεπε να έρθει αντιμέτωπος με την οργή της Αρτέμιδος. Το ελάφι είχε χαρακτηριστικά χρυσά κέρατα και έτρεχε τόσο γρήγορα που μπορούσε να παρασύρει τον διώκτη του ακόμα και σε άλλη χώρα. Η αναζήτηση του Ηρακλή κράτησε για μέρες, ώσπου ένα πρωί το αντίκρισε να πίνει νερό από μία μικρή πηγή. Ο ημίθεος θαμπώθηκε από την ομορφιά του ελαφιού και ξεκίνησε ευθύς αμέσως να το κυνηγάει για πολλές ώρες μέχρι και την επόμενη μέρα. Ο μύθος παρουσιάζει δύο εκδοχές. Στην πρώτη, ενώ η έλαφος έτρεχε να ξεφύγει, μπλέχτηκαν τα μαλλιά της στο Κλήμα Πανσανία και εγκλωβισμένη πλέον, πιάστηκε από τον Ηρακλή. Κατά τη δεύτερη εκδοχή, η έλαφος έφτασε στον ποταμό Λάδωνα, όπου και βούτηξε στα νερά του για να τον διασχίσει. Τότε ο Ηρακλής, καθώς κολυμπούσε πολύ γρήγορα κατάφερε να την πιάσει. Στο δρόμο του γυρισμού για την Τίρυνθα παρουσιάστηκε μπροστά του η Άρτεμις και τον ρώτησε γιατί ήθελε να σκοτώσει το ελάφι της. Ο Ηρακλής της εξήγησε ότι δεν θα το

σκότωνε παρά μόνο θα το παρουσίαζε στον Ευρυσθέα και στη συνέχεια θα το άφηνε ελεύθερο να φύγει. Τότε η Άρτεμη τον συγχώρεσε και του επέτρεψε να συνεχίσει τον άθλο του.

Τα Ύδατα της Στυγός

Τα Ύδατα της Στυγός αναφέρονται σε ένα θανατηφόρο ποταμό ο οποίος διέρρεε τον Άδη. Η Στύγα ήταν Ωκεανίδα, κόρη του Ωκεανού και της Τηθύος. Ο Ησίοδος στη Θεογόνια περιγράφει τα νερά της Στυγός ξεχωριστό υγρό στοιχείο από το υπόλοιπο νερό που καλύπτει τη γη. Τα νερά της Στυγός ήταν θανατηφόρα για όποιον έπινε από αυτά, εκτός από τους θεούς που με την πόση τους διατηρούσαν την αθανασία τους. Στο ποτάμι αυτό η Θέτιδα, μητέρα του Αχιλλέα βούτηξε το γιο της για να γίνει αθάνατος, πλην όμως της πτέρνας του από όπου τον κρατούσε. Από τα Ύδατα της Στυγός βρήκε την έξοδο από τον Άδη, ο Ηρακλής στον άθλο του να πιάσει τον Κέρβερο. Στο σημείο εκείνο ο Οδυσσέας συνάντησε το νεκρό μάντη Τειρεσία για να τον καθοδηγήσει στην πορεία του. Στο ποτάμι αυτό ορκίζονταν οι θεοί του Ολύμπου αλλά και οι θνητοί και αν κάποιος από τους θεούς παραβίαζε τον όρκο του, καταδικαζόταν σε απομόνωση και του απαγορευόταν η κατανάλωση νέκταρ και αμβροσίας. Ο μύθος λέει ότι στα εν λόγω Ύδατα, ορκίστηκε ο Ήλιος να ικανοποιήσει κάθε αίτημα του υιού του Φαέθοντα, μεταξύ άλλων να οδηγήσει το άρμα του. Ο Ήλιος “δεμένος” με τον ιερό όρκο επέτρεψε στο Φαέθον να άγει το άρμα του, όμως ο τελευταίος όντας αδέξιος προκάλεσε μεγάλες καταστροφές στη γη αλλά και το θάνατο του. Η Λητώ, ορκίστηκε σε αυτά τα νερά ότι ο γιος που θα γεννήσει θα τιμήσει τη Δήλο και θα ιδρύσει εκεί ναό. Τέλος οι Πέρσες, ηττημένοι από τη μάχη της Σαλαμίνας καλούν εκεί την ψυχή του Δαρείου για να ζητήσουν συμβουλές για τις μελλοντικές τους ενέργειες. Τα νερά της Στύγας ήταν θανατηφόρα για τα έμβια όντα αλλά και καταστροφικά για τα υλικά αντικείμενα πέραν του χρυσού και των οπλών των αλόγων. Ένας άλλος μύθος γύρω από αυτά τα Ύδατα αναφέρει πως η Δήμητρα βρισκόταν κάποτε σε καταδίωξη από τον Ποσειδώνα και προκειμένου να ξεφύγει, μεταμορφώθηκε σε φοράδα. Φτάνοντας στο ποτάμι, καθρεφτίστηκε στα νερά του και αντικρίζοντας την αποκρουστική της εικόνα καταράστηκε τα νερά να μαυρίσουν. Πράγματι, εξαιτίας του μαύρου χρώματος των βράχων πάνω από τους οποίους περνάνε τα νερά, δίνουν την ψευδαίσθηση ότι είναι αυτά μαύρα.

Η Περιοχή των Καλαβρύτων Κατά την Αρχαιότητα

Κατά την αρχαιότητα το μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής των Καλαβρύτων –σημερινό Δήμο Καλαβρύτων- αποτελούσε τη βόρεια Αρκαδία και συγκεκριμένα την τότε περιοχή Αζανία, η ονομασία της οποίας οφείλεται στον Αζάνα, γιο του Αρκάδα. Η μορφολογία της περιοχής αλλά και η στρατηγική της θέση έδιναν τη δυνατότητα στους κατοίκους για καλλιέργειες, κυνήγι και κυρίως κτηνοτροφική απασχόληση, γεγονός που αποτέλεσε θέλγητρο εγκατάστασης πολλών ανθρώπων. Ο ορεινός όγκος του Χελμού που δεσπόζει στην περιοχή σχηματίζει κοιλάδες στα χαμηλά του υψώματα, στις οποίες από πολύ νωρίς ιδρύθηκαν πολυάριθμες εγκαταστάσεις και πόλεις.

Α' Προϊστορικοί Χρόνοι

Παλαιολιθική και Μεσολιθική Εποχή

Κατά την Παλαιολιθική και Μεσολιθική Εποχή, πριν το 7000 π.Χ., αλλά και μέχρι το πέρας της Νεολιθικής Εποχής ήτοι το 3000 π.Χ. , δεν διασώζονται ασφαλή ίχνη που να καταδεικνύουν την εγκατάσταση ανθρώπων στην περιοχή. Ωστόσο δεδομένων των συχνών μετακινήσεων και της αναζήτησης καταφύγιων σε σπήλαια, θεωρείται σχεδόν δεδομένο ότι η ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων εξαιτίας των ορεινών όγκων που διαθέτει και των σπηλαίων που αυτοί σχηματίζουν προσέλκυσε διερχόμενες ομάδες Παλαιολιθικών ανθρώπων για περιστασιακή διαμονή. Κατά τη διάρκεια της Νεολιθικής εποχής, η σημαντικότερη θέση που προσελκύει το αρχαιολογικό ενδιαφέρον είναι εκείνη του Σπηλαίου των Καστριών. Τα ευρήματα που ήρθαν στο φως και οι μελέτες που ακολούθησαν, οδήγησαν στο συμπέρασμα ότι ο χώρος του σπηλαίου χρησιμοποιήθηκε κυρίως κατά τη Νεότερη Νεολιθική περιοχή, η οποία χρονολογείται από τα μέσα έως το τέλος της 5^{ης} χιλιετίας π.Χ. με αποκορύφωμα γύρω στα 4300 π.Χ. όπου και φαίνεται να χρησιμοποιήθηκε για διαρκή χρήση για περίπου 400 χρόνια. Η χρήση του σπηλαίου συνεχίζεται και στην περίοδο του Χαλκού που ακολούθησε.

Εποχή του Χαλκού

Η εποχή του Χαλκού εξελίσσεται από το 3000 έως και το 1100 π.Χ.. Κατά την περίοδο αυτή, οι θέσεις που ελκύουν το αρχαιολογικό ενδιαφέρον, πολλαπλασιάζονται. Η Εποχή του Χαλκού χαρακτηρίζεται από την αντικατάσταση της πρώτης ύλης κατασκευής εργαλείων και όπλων από την πέτρα στο χαλκό. Στην πρώιμη φάση της εποχής, περί την 3^η χιλιετία π.Χ. κάνουν την εμφάνιση τους τα πρώτα ελληνικά φύλλα προσδίδοντας το χαρακτηρισμό της Εποχής ως “Πρωτοελλαδική”. Παρά το γεγονός ότι τα οικοδομικά κατάλοιπα είναι ελάχιστα, αναμφισβήτητο είναι το γεγονός ότι κυρίως οι ορεινές περιοχές συνεχίζουν να αποτελούν ασφαλή σημεία. Το σπήλαιο των Λιμνών και άλλες περιοχές που πρωτοκατοικήθηκαν στη Νεολιθική Εποχή, συνεχίζουν να κατοικούνται ενώ παρατηρείται πως σε αντίθεση με τη Μέση και Ύστερη Χαλκοκρατία, τα σημεία που επιλέγουν να κατοικήσουν οι άνθρωποι είναι διεσπαρμένα.

Μέση Χαλκοκρατία

Κατά την περίοδο της Μέσης Χαλκοκρατίας ή αλλιώς γνωστή ως Μεσοελλαδική Περίοδος και χρονολογικά από το 1900 έως το 1570 π.Χ., το σπήλαιο των Λιμνών και οι ορεινές περιοχές των Καλαβρύτων εξακολουθούν να κατοικούνται συστηματικά. Παράλληλα, αναπτύσσονται νέες θέσεις προσέλευσης των διερχόμενων φυλών όπως στην ποτάμια κοιλάδα που σχηματίζεται ανάμεσα στον Κάνδαλο και τα Καλάβρυτα ενώ η δημιουργία αποικίας στη θέση Μπουρή, η οποία είναι μία δύσβατη και αθέατη περιοχή υποδηλώνει πολιτικές αστάθειες και συχνές μετακινήσεις.

Μυκηναϊκή Εποχή

Η Μυκηναϊκή Εποχή εξελίσσεται από το 1570 έως το 1100 π.Χ. και αποκαλείται αλλιώς Υστεροελλαδική ή περίοδος της Ύστερης Χαλκοκρατίας. Το όνομα της αποδίδεται στο γεγονός ότι οι Μυκήνες της Αργολίδας εκείνη την περίοδο αποτελούσαν το σημαντικότερο πολιτιστικό

κέντρο. Ορισμένες από τις θέσεις που μονοπωλούσαν μέχρι τότε το ενδιαφέρον των ανθρώπων καταργούνται και αντικαθίστανται με νέες. Μέχρι και εκείνη την Εποχή δεν υπάρχουν σημαντικά ευρήματα οικισμών ή ακροπόλεων αλλά κυρίως σκεύη, αγγεία και όστρακα που συγκεντρώνονται κατά βάση στην ευρύτερη περιοχή της Κλειτορίας, στο σπήλαιο των Λιμνών, στο Κάνδαλο και στην περιοχή των Καλαβρύτων. Βρέθηκαν τα πρώτα οργανωμένα νεκροταφεία που χρονολογούνται σε εκείνη την περίοδο στις περιοχές Βρυσάρι, Μποντιάς και Μάνεσι. Σε αντίθεση με την υπόλοιπη Αχαΐα, την Κορινθία και την Αρκαδία, στην περιοχή των Καλαβρύτων δεν φαίνεται να υπάρχει κάποιο οργανωμένο κέντρο αλλά μόνο μικρότεροι οικισμοί, οι οποίοι πιθανολογείται να αποτελούσαν τμήματα μεγαλύτερων μυκηναϊκών κέντρων.

Β' Ιστορικοί Χρόνοι

Μετά το πέρας της Μυκηναϊκής Περιόδου, ακολουθεί η Γεωμετρική Περίοδος που ξεκινάει το 1050 π.Χ. και φτάνει έως το 700 π.Χ. Το όνομα της αποδίδεται στη χρησιμοποίηση γεωμετρικών σχημάτων και κοσμημάτων για διακοσμητικούς σκοπούς και ως εκ τούτου στην αλλαγή της τεχνοτροπίας της κεραμικής. Επίσης γενικεύεται πλέον η χρήση σιδήρου για την κατασκευή σκευών και όπλων. Η Γεωμετρική Εποχή είναι αλλιώς γνωστή ως ομηρική εποχή ή ως “σκοτεινοί αιώνες” καθώς δεν διασώζονται γραπτά κείμενα πέρα από τις αναφορές του Ομήρου σχετικά με αυτήν. Κατά την περίοδο αυτή, ολόκληρη η υπό μελέτη περιοχή κατοικείται και για πρώτη φορά εντοπίζεται ελληνικό ιερό όπως το αυτό της Αρτέμιδος στην περιοχή των Λουσών. Μία πολύ σημαντική ανακάλυψη ήταν ο οπλισμός ενός πολεμιστή και η ανασκαφή ενός νεκροταφείου στη θέση Κιούπια. Η περίοδος αυτή σηματοδοτεί τη δημιουργία ισχυρών πόλεων όπως της Ψωφίδος, του Πάου, των Λουσών, του Κλείτορος και άλλων που αναπτύχθηκαν και άνθισαν κυρίως κατά τη διάρκεια των κλασικών και ελληνιστικών χρόνων. Από την κλασική, την ελληνιστική και τη ρωμαϊκή περίοδο, από τις συγκεκριμένες πόλεις διασώζονται ποικίλα και σημαντικά μνημεία που διατηρούνται έως σήμερα.

Φραγκοκρατία

Η περίοδος της Φραγκοκρατίας χρονολογείται από το 1204 έως το 1566 και ακόμα από το 1669 έως και το 1797 και χαρακτηρίζεται από μία ποικιλία δυτικών κυριάρχων μεταξύ των οποίων Φράγκοι, Φλαμανδοί, Βενετοί, Καταλανοί και άλλοι⁶. Κατά την περίοδο της Φραγκοκρατίας, η περιοχή των Καλαβρύτων δεν αποτελούσε σημαντική διοικητική και φορολογική ενότητα της Πελοποννήσου. Την εποχή των Σταυροφοριών, το 1204, καταλήφθηκε η Κωνσταντινούπολη από τους Σταυροφόρους και το 1205, δημιουργήθηκε το Πριγκηπάτο του Μορέως. Τα Καλάβρυτα τότε έγιναν έδρα μία εκ των είκοσι βαρονιών και χωρίστηκαν σε δώδεκα ιπποτικά φέουδα. Ο πρώτος βαρόνος ήταν ο Όθων ντε Τουρνέ, τον οποίο διαδέχθηκαν ο Ιωάννης και ο Γοδεφρείδος. Ήταν εκείνη η περίοδος περί το 1208 που υιοθετήθηκε το όνομα “Καλάβρυτα” και κατασκευάστηκε το κάστρο στο ανατολικό τμήμα της πόλης καθώς και πλήθος μικρότερων φρουρίων και στις υπόλοιπες περιοχές. Κατά το 1263 η φράγκικη βαρονία ανατράπηκε από τους Έλληνες και οι τελευταίοι επικράτησαν στην περιοχή. Κυριάρχοι των Καλαβρύτων έγιναν οι Ντε λα Τρεμουίλ, οι οποίοι ήταν βαρόνοι της Χαλανδρίτσας, ενώ παράλληλα είχαν υπό τον έλεγχο τους ένα τμήμα της βαρονίας των Πατρών. Κατά τη διάρκεια της δεύτερης φάσης της φραγκικής κυριαρχίας και έως το 1330, οι Βυζαντινοί δεσπότες του Μυστρά με στρατηγούς αρχικά τον Κατακουζηνό και εν συνεχεία τον Παλαιολόγο Ασάν, κατέλαβαν την περιοχή. Το 1404, όταν ο Θεόδωρος Α΄ Παλαιολόγος ηττήθηκε από τους Τούρκους, εκμίσθωσε τα Καλάβρυτα στους Ιωαννίτες Ιππότες της Ρόδου⁷, ενώ τέσσερα χρόνια αργότερα η περιοχή επέστρεψε στους Παλαιολόγους. Το 1392, ο Θεοδόσιος μετακάλεσε οικογένειες από την Αλβανία στην περιοχή των Καλαβρύτων προκειμένου να ενισχύσει τον αποδεκατισμό από την επιδημία της πανούκλας στον πελοποννησιακό πληθυσμό. Από αυτό το περιστατικό δημιουργήθηκαν τα δύο αλβανόφωνα χωριά, Λυκουρία και Κγέρμπεσι. Το 1460 με αρχηγό τον σουλτάνο Μωάμεθ Β΄ Πορθητή, οι Τούρκοι επικρατούν στην περιοχή παρά τις σθεναρές αντιστάσεις των Καλαβρύτων με αρχηγό τον Δόξα. Μέχρι και το 1715 η κυριαρχία της περιοχής περνούσε διαστήματα κυριαρχίας των Τούρκων και των Ενετών.

⁶ Ηλιοπούλου Μ.Ν., 1995, *Καταλανική παρουσία στην Κρήτη τον 14ο αιώνα*, στο: Πρακτικά του Ζ΄ Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, τομ. Β2 τμήμα Βυζαντινών και Μέσων χρόνων, Ρέθυμνο

⁷ Τάγμα του Ξενόνα του Αγίου Ιωάννη του Ιεροσολυμίτη, ρωμαιοκαθολικού μοναχικού-ιπποτικού τάγματος, που ιδρύθηκε τον 12ο αιώνα στα πλαίσια της Α΄ Σταυροφορίας.

Τουρκοκρατία - Επανάσταση 1821

Το 1715 τα Καλάβρυτα, βρίσκονται σε αποκλειστική κυριαρχία από την Οθωμανική Αυτοκρατορία. Κατά την περίοδο εκείνη τα Καλάβρυτα κατάφεραν να διατηρήσουν τα προνόμια που μέχρι τότε τους είχαν παραχωρηθεί. Μάλιστα, λειτουργούσαν και σχολεία στα Καλάβρυτα, στον Άγιο Παύλο, στη Δάφνη, στην Κέρτεζη, στην Κερπινή και στην Αροανία. Κατά τον 18^ο αιώνα σηματοδοτείται η έναρξη εμπορικής κινητικότητας και αναπτύσσονται οι ευρωπαϊκές διασυνδέσεις μεταξύ πολλών χωρών. Δημιουργούνται νέα οδικά δίκτυα και αναδεικνύονται ισχυρές οικογένειες όπως οι Πετιμεζαίοι, οι Ζαϊμαίοι, οι Φωτηλαίοι και άλλοι οι οποίοι συνέβαλαν ουσιαστικά στην Επανάσταση του 1821 όπως και στο σύνολο της ολόκληρης η περιοχή. Η ιστορία της περιοχής που προηγήθηκε της Επανάστασης, χρονολογείται στα τέλη Ιανουαρίου του 1821, όταν πραγματοποιήθηκαν στη Βοστίτσα πέντε επισκέψεις ανώτατων κληρικών και προεστών της Αχαΐας, της Βοστίτσας και των Καλαβρύτων χωρίς όμως να αποφασιστεί και να οργανωθεί η Επανάσταση. Ξεκίνησαν ωστόσο οι αρχικές προετοιμασίες των πρώτων δράσεων με προγραμματισμό τα τέλη Μαΐου και συγκεκριμένα την 25^η, την 23^η Απριλίου ή στην έσχατη, την 21^η Μαΐου. Οι συναντήσεις συνεχίστηκαν για τον επόμενο καιρό, ενώ καταλυτικό ρόλο διαδραμάτισε στη σύσκεψη που έλαβε χώρα στη Μονή της Αγίας Λαύρας κατά τα μέσα Μαρτίου. Οι ηρωικές μορφές που συνέβαλαν στη λήψη της απόφασης για εκκίνηση του Αγώνα ήταν κυρίως αυτές των Ασημάκη Φωτήλα και Χαραλάμπη Σωτήριο. Στις 17 Μαρτίου, ημερομηνία εορτασμού του Πολιούχου των Καλαβρύτων, Αγίου Αλέξιου, τελέστηκε η ορκωμοσία των αγωνιστών του Επαναστατικού Αγώνα. Υπάρχουν αναφορές που περιγράφουν την προετοιμασία της Επανάστασης νωρίτερα, με παροτρύνσεις του Παπαφλέσσα σε συνάντηση του με το Σολιώτη Νικόλαο, ο οποίος είχε ήδη συγκεντρώσει μία ομάδα είκοσι ένοπλων ανδρών.

Ύστερα από συναντήσεις, προτάσεις και προγραμματισμό, στα στις 14 Μαρτίου του 1821, ο Σολιώτης Νικόλαος μαζί με άλλους κλέφτες με παρότρυνση του Χαραλάμπη, έστησαν ενέδρα

στην περιοχή Αγρίδι και χτύπησαν τρεις γυφτοχαρατζήδες⁸ και τρεις ταχυδρόμους που μετέφεραν επιστολές στον πασά των Ιωαννίνων Μεχμέτ Σαλήχ. Ακολούθησαν οι ένοπλες επιθέσεις στις 17 και 18 Μαρτίου, στις περιοχές Φροξυλιά και Χελωνοσπηλιά αντίστοιχα. Στην επίθεση της Φροξυλιάς ο Παπαδαίος, ο Φεφές, ο Κωστόπουλος, ο Βίρας και ο Γαλάνης σκότωσαν τον Αιθίοπα, δούλο του Αρναούτογλου, ενώ την ίδια μέρα η προφυλακή του τελευταίου έπεσε σε ενέδρα στη θέση Πλατάνια. Ο Αρναούτογλου, όταν ενημερώθηκε για τα γεγονότα, έσπευσε να κλειστεί με άλλους Τούρκους στους οχυρούς πύργους των Καλαβρύτων. Τα ανωτέρω περιστατικά πυροδότησαν τις επαναστατικές ενέργειες. Ακολούθησαν η επίθεση των Σολιώτη και Πετιμεζιά εναντίον δύο Σπαχήδων από την Τρίπολη, αλλά και άλλες επιθέσεις στις περιοχές Αρφαρά, Χασιά, Βερσοβά, Ακράτα, Άγιο Αθανάσιο, Μαστρίτσι και Καστέλι ενώ εξαιρετικής σημασίας χαρακτηρίζεται η επίθεση εναντίον ανθρώπων του Ιμπραήμ Αρναούτογλου –Τούρκου διοικητή των Καλαβρύτων-, ο οποίος εμβρόντητος από τα γεγονότα που προηγήθηκαν ξεκίνησε με ολοκληρή τη φρουρά του για την Τριπολιτσα στα μέσα Μαρτίου του 1821.

Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός στη Μονή της Αγίας Λαύρας ευλόγησε τα όπλα των αγωνιστών και ύψωσε το λάβαρο της Επανάστασης για την αποτίναξη του Τουρκικού Ζυγού, που αποτελούσε το παραπέτασμα της Ωραίας Πύλης της Μονής. Στις 21 Μαρτίου του 1821, όταν οι Τούρκοι είχαν ήδη καταφύγει στους πύργους, συγκεντρώθηκαν στα Καλάβρυτα και ξεκίνησαν να τα πολιορκούν 600 ένοπλοι αγωνιστές με πρωτοστάτες τους Χαραλάμπη, Φωτήλα, Θεοχαρόπουλο, Παπαδόπουλο, Σολιώτη και τους Πετιμεζαίους. Μετά από πέντε ημέρες αντίσταση του τουρκικού στρατού, ο Αρναούτογλου παραδόθηκε την 25^η Μαρτίου και η πόλη ελευθερώθηκε. Μετά την απελευθέρωση της, ακολούθησε επίσημη δοξολογία στη Μονή της Αγίας Λαύρας. Παράλληλα, απελευθερώνεται η Καλαμάτα με επικεφαλής τους Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και Παπαφλέσσα. Στη Βοστίτσα, ο Ανδρέας Λόντος κηρύσσει την επανάσταση στη Βοστίτσα, οδηγώντας έτσι τους Τούρκους κατοίκους της να την εγκαταλείψουν. Την ίδια ημέρα 400 αγωνιστές από την Βοστίτσα με επικεφαλής το Λόντο, συμμετείχαν στην πολιορκία του φρουρίου της Πάτρας.

⁸Ακόλουθοι – επί τουρκοκρατίας- των έφιππων φορολόγων (σπαχήδων), οι οποίοι ιγύριζαν τις επαρχίες για την είσπραξη του κεφαλικού φόρου.

Στις 27 Μαρτίου ο βασιλιάς Όθων όρισε την 25^η Μαρτίου ως ημέρα εθνικού πανηγυρισμού με διάταγμα που εξέδωσε. Το Μάιο του 1826 μετά την έξοδο της φρουράς του Μεσολογγίου και την καταστροφή της Πόλης, τα Αιγυπτιακά στρατεύματα μεταφέρονται στην Πάτρα και συγκεκριμένα την 1^η Μαΐου περίπου οκτώ χιλιάδες άνδρες κατευθύνονται προς την επαρχία των Καλαβρύτων, όπου και φτάνουν την επόμενη μέρα και επιδίδονται σε λεηλασίες και καταστροφές αλλά και στην εξόντωση και την αιχμαλωσία των κατοίκων. Μεγάλο μέρος του πληθυσμού προκειμένου να σωθούν κατέφυγαν στην περιοχή Καστράκι, το οποίο βρίσκεται στο Χελμό. Όταν μαθεύτηκε αυτό από τον Ιμπραήμ, ο τελευταίος οργάνωσε δύο φάλαγγες και κινήθηκε στις 5 Μαΐου στην περιοχή. Οι Έλληνες όντας λίγοι και αδύναμοι, ηττήθηκαν εύκολα από τις ισχυρές δυνάμεις των Αιγυπτίων. Οι Έλληνες τότε διασκορπίστηκαν στις πλαγιές του βουνού και καταδιώχθηκαν. Την επόμενη ημέρα οι επιδρομείς επέστρεψαν στα Καλάβρυτα και τα λεηλάτησαν αποκομίζοντας πλούσια λεία. Μετά τη λεηλασία της περιοχής των Καλαβρύτων, ο Ιμπραήμ κατευθύνθηκε προς την Κλειτορία και στις 9 Μαΐου εισήλθε πλέον στην Τρίπολη.

Νεότερη Ιστορία - Ολοκαύτωμα 1943

Μια από τις πλέον συγκλονιστικές περιόδους τόσο για την παγκόσμια όσο και για την Ελληνική ιστορία είναι η Νεότερη, και συγκεκριμένα η περίοδος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Ελλαδικός χώρος είχε ήδη πληγεί έντονα από τις πολεμικές ενέργειες των Γερμανών και οι Έλληνες είχαν εξαντληθεί. Η περιοχή των Καλαβρύτων, αποτελούσε ανέκαθεν έναν τόπο με μακραίωνη και ένδοξη ιστορία. Κατά την περίοδο της Κατοχής, η περιοχή υπέστη μαζικές καταστροφές, μεταξύ άλλων μαζικές εκτελέσεις, πείνα και βασανιστήρια. Μερικές από τις καταστροφές στο χώρο της Αιγιαλείας και των Καλαβρύτων ήταν ο βομβαρδισμός των χωριών Λαπάτα, Τρεχλό και Μάνεσι τον Ιούλιο του 1943, η πυρπόληση του χωριού Άνω Λουσοί τον Αύγουστο του 1943 και ο βομβαρδισμός του χωριού Βυσωκά το Νοέμβριο του 1943.

Οι εγκληματικές ενέργειες των γερμανικών στρατευμάτων ήρθαν στο αποκορύφωμα τους το Δεκέμβριο του 1943 με την οργανωμένη εκκαθαριστική επιχείρηση των Καλαβρύτων, ευρύτερα γνωστή ως “Επιχείρηση Καλάβρυτα”. Η επιχείρηση αυτή έλαβε χώρα από τις 5 έως τις 15

Δεκεμβρίου του 1943 και υπήρξε μία από τις πλέον σκληρές επιχειρήσεις της Βέρμαχτ⁹, όχι μόνο για την Ελλάδα, αλλά και για ολόκληρη την Ευρώπη. Την αποστολή ανέλαβε η 117η Μεραρχία Καταδρομών με αρχηγό τον υποστράτηγο Καρλ φον Λε Ζουίρ. Η επιχείρηση αυτή, αποτέλεσε αντίποινα της αιχμαλωσίας 78 Γερμανών και της εκτέλεσης τους πενήντα ημέρες αργότερα από τον ΕΛΑΣ. Στα Καλάβρυτα και στην Αιγιαλεία συνέβησαν αρκετά σημαντικά αντιστασιακά γεγονότα, σημαντικότερα εκ των οποίων η μάχη Ρογών – Κερπινής, συνέπεια της οποίας ήταν η συντριβή του γερμανικού λόχου και η σύλληψη 86 Γερμανών αιχμαλώτων. Οι αντιστασιακές ενέργειες που έγιναν στις ανωτέρω περιοχές είχαν ως αποτέλεσμα την ανησυχία των Γερμανών και την κινητοποίηση τους σε εκκαθαριστικές επιχειρήσεις. Τα γερμανικά στρατεύματα ξεκίνησαν από την Τρίπολη, το Αίγιο και την Πάτρα και ακολουθώντας ακτινωτή πορεία κατευθύνθηκαν και κατέληξαν στα Καλάβρυτα. Προτού φτάσουν στον τελικό τους προορισμό, οι γερμανικές δυνάμεις βεβήλωσαν τις περιοχές από τις οποίες διήλθαν. Συγκεκριμένα, κατέστρεψαν τα χωριά Ρογούς, Κερπινή, Ζαχλωρού, Σούβαρδο, Βραχνί αλλά και την Ιερά Μονή στο Μέγα Σπήλαιο. Οι λεηλασίες συνοδεύτηκαν από πολυάριθμες εκτελέσεις κατοίκων. Μία δεύτερη ομάδα Γερμανών κινήθηκε στον άξονα Πάτρας – Καλαβρύτων και εκτέλεσε κατοίκους στα χωριά Κάλανο, Βλασία, Μάνεσι και Σαραδί. Στις 9 Δεκεμβρίου και ύστερα από μία ομιλία στους κατοίκους των Βυσωκών, εισήλθαν στα Καλάβρυτα. Η τρίτη σε σειρά ομάδα των κατακτητών κατευθύνθηκε από την Τρίπολη στα Καλάβρυτα κάνοντας ενδιάμεση στάση στο χωριό Μάζι, όπου και εκτέλεσε δέκα κατοίκους. Ακολούθησε η εκτέλεση πέντε ανδρών στο χωριό Συρμπάνι. Η κορύφωση των γερμανικών επιθέσεων έλαβε χώρα στις 9 Δεκεμβρίου όταν μπήκαν στα Καλάβρυτα. Τα γεγονότα που ακολούθησαν στιγμάτισαν την Ευρωπαϊκή και την Ελληνική ιστορία. Οι Γερμανοί μπαίνοντας στην πόλη των Καλαβρύτων δημιούργησαν γύρω από αυτήν έναν ασφυκτικό κλοιό γύρω της, προκειμένου να εγκλωβίσουν μέσα τους κατοίκους. Ο Γερμανός Διοικητής Ebrsberger, παραπλάνησε τότε τους ντόπιους ότι δεν επρόκειτο να συμβεί τίποτα στους ίδιους παρά μόνο στους αντάρτες που δρούσαν εκεί. Πολύ σύντομα, αποκαλύφθηκε ότι ο επικεφαλής του γερμανικού στρατεύματος ψευδόταν και ξεκίνησε αρχικά να πυρπολεί τα σπίτια των ανταρτών. Το πρωί της 13^{ης} Δεκεμβρίου, προτού ακόμα

⁹ ΗΒέρμαχτ είναι το όνομα των γερμανικών ένοπλων δυνάμεων από τις 16 Μαρτίου 1935 μέχρι τις 20 Αυγούστου 1946. Η Βέρμαχτ αποτελούνταν από τον Στρατό Ξηράς, το Πολεμικό Ναυτικό και την Πολεμική Αεροπορία, el.wikipedia.org

ξημερώσει, οι Γερμανοί χτύπησαν τις καμπάνες της κεντρικής εκκλησίας της πόλης και διέταξαν να συγκεντρωθούν εκεί όλοι οι κάτοικοι με κατεύθυνση το Δημοτικό Σχολείο, έχοντας μαζί τους κουβέρτες και τρόφιμα για μία ημέρα. Μόλις ολοκληρώθηκε η συγκέντρωση, χωρίστηκαν τα γυναικόπαιδα και οι υπερήλικες από τους άντρες 14 ετών και πάνω. Η πρώτη ομάδα κλείστηκε στο σχολείο, ενώ η δεύτερη οδηγήθηκε στη Ράχη του Καππή – επίσης γνωστή σήμερα ως Τόπος Θυσίας-. Οι γερμανοί επέλεξαν το συγκεκριμένο σημείο εξαιτίας της μορφολογίας του. Πρόκειται για έναν αμφιθεατρικό λόφο ο οποίος καθιστά οποιαδήποτε απόπειρα διαφυγής εξαιρετικά δύσκολη. Εξαιτίας του υψομέτρου, οι Καλαβρυτινοί που βρέθηκαν στο λόφο ήταν αναγκασμένοι να αντικρίζουν τα σπίτια και ολόκληρη την πόλη να παραδίδεται στις φλόγες. Η φωτιά κατευθυνόταν στο σχολείο που ήταν κλεισμένοι οι ανιόντες και τα γυναικόπαιδα ενώ ο Γερμανός διοικητής συνεχίζοντας τα ψέματα και προκειμένου να ελέγξει όσο μπορούσε την κατάσταση, διαβεβαίωνε τους άντρες ότι δεν θα τους σκότωνε.

Η πυρπόληση της πόλης ήταν γεγονός. Την ίδια στιγμή, οι Γερμανοί είχαν γεμίσει τον Οδοντωτό με τις σοδιές, τα αντικείμενα και τα τιμαλφή που έκαναν πλιάτσικο που είχαν κάνει από τα σπίτια των κατοίκων, τα μαγαζιά και τις αποθήκες. Παράλληλα έκλεψαν τα αποθέματα των τραπεζών και των δημόσιων υπηρεσιών. Δύο φωτοβολίδες από το ξενοδοχείο “Μέγας Αλέξανδρος” σηματοδότησαν την έναρξη της μαζικής εκτέλεσης των αντρών που είχαν συγκεντρωθεί στον Τόπο Θυσίας. Από την εκτέλεση αυτή διασώθηκαν μόλις 13 άτομα. Ο άμαχος πληθυσμός που ήταν συγκεντρωμένος στο σχολείο, βίωνε στιγμές αγωνίας και τρόμου καθώς οι φλόγες έζωναν το κτίριο. Ύστερα από έντονες προσπάθειες, οι άμαχοι κατάφεραν να απεγκλωβιστούν και κινήθηκαν στη Ράχη Καππή όπου βρήκαν να κείτονται νεκροί οι αγαπημένοι τους σύζυγοι, γιοι, αδερφοί και πατεράδες. Υπάρχουν μαρτυρίες ότι στη διάσωση των κρατουμένων από το σχολείο συνέβαλε ένας Αυστριακός στρατιώτης, οποίος άνοιξε την πόρτα του σχολείου. Ο τελευταίος καταδικάστηκε για αυτή του την ενέργεια και αργότερα εκτελέστηκε. Οι σκηνές που ακολούθησαν περιγράφουν τις γυναίκες να σκάβουν ακόμα και με τα χέρια τους πρόχειρους τάφους στην παγωμένη γη, για να θάψουν τους νεκρούς τους στο λόφο, είτε με τις κουβέρτες που είχαν να τους μεταφέρουν στο κοιμητήριο. Τα χρόνια που ακολούθησαν αποτέλεσαν χρόνια επιβίωσης και ανασυγκρότησης των επιζήσαντων. Η σφαγή των Καλαβρύτων αποτέλεσε ένα από τα πλέον ειδικά εγκλήματα της ναζιστικής Γερμανίας για το οποίο κανείς ποτέ δεν καταδικάστηκε. Οι καταστροφές από την επιχείρηση αυτή ξεπέρασαν τα 1000 σπίτια, ενώ κατασχέθηκαν περί τα 260.000.000 δραχμές.

Η “Επιχείρηση Καλάβρυτα” κατέστρεψε ολοκληρωτικά περισσότερα από δέκα χωριά όπως τους Ρογούς, την Κερπινή, τις Άνω και Κάτω Ζαχλωρού, το Βραχνί, την πόλη των Καλαβρύτων και άλλες περιοχές, ενώ εκτελέστηκαν τουλάχιστον 800 Έλληνες ενώ σε άλλες πηγές οι απώλειες ξεπερνούν τα 1000 άτομα. Μέσα από τα τραγικά γεγονότα των Καλαβρύτων, οι Έλληνες συγκινήθηκαν και συνενώθηκαν, δυναμώνοντας έτσι τον αγώνα τους κατά του κατακτητή. Οι Καλαβρυτινές γυναίκες, κατάφεραν παλεύοντας σε αντίξοες συνθήκες να μεγαλώσουν τα παιδιά τους και να ξαναχτίσουν την πυρπολημένη πόλη. Στο σημείο της εκτέλεσης, τα μνημεία του Λευκού Σταυρού και της Καλαβρυτινής Μάνας δεσπόζουν και υπενθυμίζουν τα γεγονότα του Ολοκαυτώματος και παράλληλα στέλνουν μηνύματα ειρήνης και συναδέλφωσης σε όλους τους λαούς.

Τα Καλάβρυτα Σήμερα

Η περιοχή των Καλαβρύτων χαρακτηρίζεται από τη γραφική και ελκυστική της φυσιογνωμία, χαρακτηριστικά τα οποία προσδίδονται σε αυτήν εξαιτίας της φυσικής της ομορφιάς, του άφθονου πρασίνου, των καλοδιατηρημένων κτιρίων και των ποικίλων ιστορικών, αρχαιολογικών και θρησκευτικών μνημείων. Το πρώτο που αντικρίζει κανείς ερχόμενος στην πόλη, είναι ο ιστορικός Σταθμός, ο οποίος αποτελεί αφετηρία του Οδοντωτού Σιδηρόδρομου. Στη συνέχεια της επίσκεψης και μετά το παλιό Δημοτικό Σχολείο, βρίσκεται η Κεντρική πλατεία της πόλης. Το Σχολείο το οποίο ήταν σήμα κατατεθέν των γεγονότων του Ολοκαυτώματος κάηκε ολοσχερώς από τους Γερμανούς το 1943, ενώ αποκαταστάθηκε μετά την απελευθέρωση και ξεκίνησε να λειτουργεί ξανά το 1985. Το 1986 κηρύχθηκε διατηρητέο και ξεκίνησε να στεγάζει το Δημοτικό Μουσείο του Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος και εγκαινιάστηκε το 2005. Στο κέντρο της πόλης βρίσκεται ο δρόμος της Αγοράς, συγκεκριμένα επί της οδού 25^{ης} Μαρτίου. Στο δρόμο της Αγοράς στεγάζεται πλήθος καταστημάτων με παραδοσιακά τοπικά προϊόντα όπως βότανα, τσάι, μέλι, είδη λαϊκής τέχνης και πολλά άλλα. Στο δρόμο της Αγοράς, ο τουρισμός “παντρεύεται” με την παράδοση δημιουργώντας έναν ιδιαίτερα γοητευτικό συνδυασμό για τους επισκέπτες. Φτάνοντας στην πλατεία των Καλαβρύτων, μπορεί κανείς να θαυμάσει τα σκιερά πλατάνια αλλά και αρκετά από τα σημαντικότερα αξιοθέατα της περιοχής καθώς και εγκαταστάσεις τουριστικού ενδιαφέροντος. Σε κεντρικό σημείο στην πλατεία

βρίσκεται ο Μητροπολιτικός Ναός των Καλαβρύτων ο οποίος χτίστηκε μεταξύ 1730 και 1750, ενώ καταστράφηκε δύο φορές αρχικά από τον Ιμπραήμ και στη συνέχεια από τους Γερμανούς. Ο Ναός αναστηλώθηκε το 1946. Απέναντι από το Ναό, εδρεύει το εκκλησάκι της Αγίας Κυριακής το οποίο αποτελεί μικρογραφία τετράκλιτης βασιλικής. Στην πλατεία βρίσκονται επίσης το Ηρώο των Πεσόντων και οι προτομές των αγωνιστών του 1821. Μερικά ακόμα από τα αξιοθέατα της πόλης είναι το Το Διοικητήριο, το Δημαρχείο, το Καλλιμανοπούλειο Εκκλησιαστικό Διακονικό Κέντρο, η ιστορική πλατεία και το Πλάτανο των Γερόντων. Κατηφορίζοντας στην οδό Αγίου Αλεξίου, ο επισκέπτης συναντά το Φορέα Διαχείρισης Χελμού – Βουραϊκού και στοχεύει στη διάσωση και προστασία του ορεινού όγκου του Χελμού. Το Φορέα χρηματοδοτεί το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Περιβάλλοντος. Ο Φορέας Διαχείρισης Χελμού-Βουραϊκού συμβάλει στην προώθηση δράσεων εναλλακτικού τουρισμού, περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, προστασίας και ανάδειξης του περιβάλλοντος στην περιοχή του Εθνικού Πάρκου, με πολλαπλά οφέλη για την τοπική κοινωνία. Έτσι καθιερώνεται η αναγνώριση του Εθνικού Πάρκου Χελμού-Βουραϊκού σαν μνημείο της UNESCO με ιδιαίτερη γεωλογική κληρονομιά (πέραν της μοναδικής Βιοποικιλότητας) και απολαμβάνει διεθνή αναγνώριση¹⁰. Ένα ακόμα αξιοθέατο της περιοχής αποτελεί η Δημοτική Πινακοθήκη του Κωνσταντίνου Φάσσου που λειτουργεί από το 1999 και φιλοξενεί 49 πίνακες του ζωγράφου. Ο Φάσσος καταγόταν από την Αροανία και ήταν ένας από τους πλέον καταξιωμένους ζωγράφους της εποχής του, με πενήντα ατομικές εκθέσεις στο ενεργητικό του και πολλές ομαδικές στην Ελλάδα και το εξωτερικό¹¹. Στα έργα του αποτυπώνει το χρώμα και την ατμόσφαιρα της γενέτειρας του. Βορειοανατολικά της πόλης και με κατεύθυνση το Χιονοδρομικό Κέντρο, βρίσκεται το φράγκικο Κάστρο των Καλαβρύτων, κτίσμα της οικογένειας των βαρόνων Ντε Τουρνέ. Ανατολικά της περιοχής βρίσκεται το κάστρο του Τρεμουλά, το οποίο πιθανόν συνδέει το όνομά του με την οικογένεια Ντε λα Τρεμουίλ και διατηρείται σε καλύτερη κατάσταση από το πρώτο. Τα Καλάβρυτα σήμερα αποτελούν πόλο έλξης για χιλιάδες τουρίστες ετησίως και μπορούν να ικανοποιήσουν ποικίλα είδη τουρισμού.

¹⁰www.kalavrytanews.com

¹¹www.kalavrita.gr

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΘΕΑΤΑ ΤΩΝ ΚΑΛΑΒΡΥΤΩΝ

Το παρόν κεφάλαιο επικεντρώνεται στη μελέτη των σημαντικότερων μνημείων και αξιοθέατων της περιοχής των Καλαβρύτων με στόχο την αποκάλυψη της ιστορίας τους και των γεγονότων που συνδέονται με αυτά. Τα μνημεία μπορεί να είναι ιστορικά, θρησκευτικά, φυσικά, λαογραφικά ή ακόμα και μυθολογικού ενδιαφέροντος, γεγονός που οφείλεται στη πλούσια ενδοχώρα και φυσική ομορφιά και στην ακόμα πλουσιότερη ιστορική εξέλιξη των Καλαβρύτων. Παρατίθενται τα υπό μελέτη αξιοθέατα.

Αρχαίος Κλείτωρ

Στην ευρύτερη περιοχή της Κλειτορίας - γνωστή πλέον και με την ονομασία Μαζέικα, διασώζονται τα ανασκαφικά ευρήματα της αρχαίας πόλης - κράτους Κλείτωρ σε υψόμετρο 550 μέτρων. Η πόλη ιδρύθηκε από τον Κλείτορα γύρω στο 1700 π.Χ., γιο του Αζάνα ο οποίος την κατέστησε πρωτεύουσα του βασιλείου του. Οι πρώτοι κάτοικοι της περιοχής φαίνεται να εγκαθίσταται εκεί από το 1800 π.Χ. Πέρα από το όνομα του ιδρυτή της, η Κλειτορία φαίνεται να οφείλει την ονομασία της στη θέση της. Ήταν κτισμένη σε επίπεδο έδαφος και περικλειόταν από βουνά, ενώ από τη νότια πλευρά της περνούσε ο αρχαίος ποταμός Κλείτωρ, γνωστός σήμερα ως Μοστιτσαίικο ποτάμι. Η αρχαία πόλη περιβαλλόταν από οχυρό ενισχυμένο από ημικυκλικούς πύργους αποτελούμενοι από μεγάλους ορθογώνιους λίθους σε ισοδομικό χτίσιμο. Στο νότιο τμήμα της περιοχής εντοπίζονται το θέατρο και κάποια λείψανα εδωλίων ενώ μπορεί κανείς ακόμα να δει όστρακα και σπονδύλους κιόνων. Στην υπόλοιπη έκταση της πόλης υπάρχουν ενδείξεις ύπαρξης αρχαίας αγοράς και ναών αλλά δεν έχουν διασωθεί ευρήματα. Σύμφωνα με τον Πausανία και τις διασωσμένες επιγραφές, φαίνεται ότι οι σημαντικότεροι ιεροί ναοί ήταν της Δήμητρας και του Ασκληπιού και βορειότερα της Ειλείθυιας. Σε απόσταση περίπου 30 σταδίων από την πόλη, πάνω σε ύψωμα, υπήρχε ο ναός της Αθηνάς Κορίας με λατρευτικό

άγαλμα. Στην περιοχή εκείνη λάμβανε χώρα η γιορτή των Κλειτορίων Κοριάσια ή Κοράσια, η οποία μαρτυρείται από επιγραφές.

Η περιοχή της Κλειτορίας καταλάμβανε κυρίαρχη θέση στην Αρκαδία από τον 6^ο αιώνα π.Χ. όταν κυριεύσε πολλές γείτονες πόλεις τις οποίες και ενσωμάτωσε στην επικράτεια της. Η Κλειτορία υπήρξε και πολύ σημαντικό πολιτιστικό και εμπορικό κέντρο και ήταν η πρώτη από τις αρκαδικές πόλεις που έκοψε νομίσματα χρονολογικά επιβεβαιωμένα από το 500 π.Χ. έως το 200 π.Χ. με την ακμή του νομισματοκοπείου της να σηματοδοτείται στο 460-450 π.Χ. Η ακμή της επίσης επιβεβαιώνεται και από τις επιγραφές προξένων της πόλης στους Δελφούς , καθώς και από τα αναθήματά τους στην Ολυμπία. Οι Κλειτόριοι ενώ φημολογούνταν ως φιλελεύθερος και γενναίος λαός μεταξύ των Αρκάδων, δεν ήταν λίγες οι φορές που δημιουργούσαν προβλήματα στους Σπαρτιάτες. Το 378 π.Χ., ο Κλείτωρ ήρθε σε σύγκρουση με τον εξίσου ισχυρό αρκαδικό Ορχομενό γεγονός που ακολουθούμενο και από άλλες συγκρούσεις σήμανε την αρχή της παρακμής του. Το 395 μ.Χ, ο Κλείτωρ είχε πλέον καταστραφεί όπως και οι περισσότερες πόλεις της Πελοποννήσου. Ακολούθησε μία μικρή περίοδος ανασυγκρότησης χρονικά κυμαινόμενη πριν τον 8^ο μ.Χ. αιώνα όποτε και η πόλη εγκαταλείφθηκε οριστικά. Σήμερα, ερείπια της πόλης διατηρούνται στη σημερινή πόλη “Παλαιόπολη” κοντά στην Κλειτορία και ανήκει στον ομώνυμο δήμο. Η Μαζείκα έχει περίπου 1.100 μόνιμους κατοίκους και είναι το εμπορικό και πολιτιστικό κέντρο της περιοχής. Κάθε καλοκαίρι τελούνται θεατρικές παραστάσεις με αρχαίες τραγωδίες αλλά και ιππικοί αγώνες που προσελκύουν πλήθος τουριστών.

Εικόνα 1: Αρχαιολογικός χώρος Αρχαίου Κλείτορα

Αρχαίοι Λουσοί

Οι αρχαίοι Λουσοί βρίσκονται στις πλαγιές του Απάνω Κάμπου ή Κάμπου των Σουδενών, ανάμεσα στις αρχαίες πόλεις Κλείτωρ και Κυναίθη σε υψόμετρο 1.140 μέτρα. Αποτελέσαν σημαντική πόλη της Αρκαδικής Αζανίας με Ιερό Ναό της Αρτέμιδος πανελλήνιας εμβέλειας. Η πόλη πέρα από το Ιερό, απέκτησε μεγάλη φήμη από τον Ολυμπιονίκη Ευρύβατο με καταγωγή από τη Λακωνία, ο οποίος στέφθηκε νικητής στο αγώνισμα της πάλης κατά τους 18ους ολυμπιακούς αγώνες της αρχαιότητας (708 π.Χ.). Σε αυτούς τους Ολυμπιακούς εισήχθηκε η πάλη (αλλά και το πένταθλο) ως ολυμπιακό άθλημα και ο Ευρύβατος ήταν ο πρώτος ολυμπιονίκης στο άθλημα αυτό¹². Η ακριβής θέση που έδρευε ο ναός και συνολικά η πόλη, εντοπίστηκε το 1886 από τον αρχαιολόγο Γ. Παπανδρέου. Η έρευνα αυτή διευρύνθηκε μεταξύ 1898 και 1899 από τους ReichelW. και WilhelmA. οι οποίοι ανάσκαψαν το Ιερό αποκαλύπτοντας έτσι τα θεμέλια του ναού και τα κυριότερα οικοδομήματα του. Οι έρευνες για τον σημαντικό αυτό αρχαιολογικό χώρο και συγκεκριμένα για τον ιερό ναό συνεχίστηκαν κατά το 1981 από το Αρχαιολογικό Αυστριακό Ινστιτούτο υπό την εποπτεία της Βερόνικας Μητσοπούλου – Leon. Από το 2000 και έπειτα με επικεφαλής τον Georg Ladstatter προέκυψαν τα τελευταία στοιχεία, συμπληρώνοντας έτσι την εικόνα που επικρατεί για τον ναό έως και σήμερα. Το Ιερό της Αρτέμιδος ήταν δωρικού ρυθμού και η κατασκευή του χρονολογείται στις αρχές του 3^{ου} αιώνα π.Χ. Αποτελείται από έναν κεντρικό ναό και πλάγιες στοές. Ο ναός περιλαμβάνει πρόναο, μεγάλο σηκό και άδυτο και έχει πρόσβαση από την ανατολική πλευρά αλλά και από τη νότια, μέσω μιας πλάγιας θύρας. Η ανωδομή των τοίχων ήταν λίθινη και η εξωτερική εικόνα χαρακτηριζόταν από δωρική πρόσοψη με τέσσερις κίονες εν παραστάσει και τη δωρική κιονοστοιχία στις πλαϊνές πτέρυγες. Το κτίσμα έχει χαρακτηριστικά κάτοψης ρυθμού «Βασιλικής» ενώ διακρίνονται τα χαρακτηριστικά ενός μακρόστενου ναού με άδυτο καθώς και μια προοδευτική προσπάθεια για πολύπλοκη διαμόρφωση του εσωτερικού χώρου¹³. Η δημοτικότητα του Ιερού χώρου των Λουσών, οφείλεται κυρίως στη Θεά Αρτεμη στην οποία ήταν αφιερωμένος ο ναός, η οποία λατρεύονταν περισσότερο από κάθε άλλη στην Ελλάδα. Το ιερό προσέλκυε τους πιστούς ήδη από τον 8^ο αιώνα π.Χ. και για περίπου 7 αιώνες ακόμα. Η

¹²CatholicEncyclopedia, *ChronicleofEusebius*

¹³ www.depapoz.gr

τοπική ονομασία της Αρτέμιδος, ήταν “Ημέρα” και σημασιολογικά αναφερόταν σε “εκείνη που ημερεύει τα πάντα”. Ο ναός κατά το Συμμαχικό πόλεμο (220 π.Χ. – 217 π.Χ.) υπέστη ιεροσυλία από τους Αιτωλούς, αρπάζοντας τα κοπάδια που ανήκαν στο ιερό. Η έλευση του Πausanias στη γεωγραφική περιοχή των Λουσών απέδειξε ότι η περιοχή είχε ήδη εγκαταλειφθεί πλήρως.

Εικόνα 2: Αρχαίοι Λουσοί

Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης

Το 1989 ιδρύθηκε στην Κλειτορία το Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης, δημιούργημα του Πολιτιστικού Συλλόγου Κλειτορίας. Στο μουσείο, μπορεί ο επισκέπτης να δει πληθώρα εκθεμάτων από παραδοσιακό γεωργικό και αγροτικό εξοπλισμό έως παραδοσιακά υφαντά, τοπικές φορεσιές, κεντήματα, παραδοσιακά οικιακά σκεύη και πολλά άλλα. Η πλούσια ιστορία και παράδοση του τόπου αλλά και η συλλογική προσπάθεια του Συλλόγου να διατηρήσει και να αναβιώσει αυτήν την ιστορία καθιστούν το εν λόγω μουσείο ιδιαίτερα ελκυστικό στους επισκέπτες και εξίσου εκπαιδευτικό. Σήμερα, το μουσείο λειτουργεί σε καθημερινή βάση κατά τις απογευματινές ώρες.

Εικόνα 3: Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης

Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο

Το Λαογραφικό και Ιστορικό Μουσείο που λειτουργεί στον κεντρικό πεζόδρομο των Καλαβρύτων ιδρύθηκε από έναν παιδαγωγό ονόματι Πετρόπουλος Λεωνίδας ο οποίος λειτουργεί ως ρέκτης του πολιτισμού και αποτελεί μία αμιγώς ιδιωτική προσπάθεια. Ο ίδιος σύλλεξε και συνεχίζει να συλλέγει ποικίλα εκθέματα με έμφαση στις τοπικές φορεσιές, προκειμένου να αναβιώσει και να διαδώσει την τοπική ιστορία. Κάθε έκθεμα πέρα από την ιστορία που αντιπροσωπεύει “κρύβει” και την πιο πρόσφατη ιστορία του μέχρι να έρθει στην κατοχή του συλλέκτη και ξεναγού του. Μέσα από τα εκθέματα του -φορεσιές, υφαντά και άλλα- εκτυλίσσεται η ιστορία των Καραγκούνηδων, των “νομάδων” της ελληνικής υπαίθρου.

Εικόνα 4: Λαογραφικό Και Ιστορικό Μουσείο

Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος

Το Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος ιδρύθηκε το 1986 με απόφαση του Νομάρχη Αχαΐας και αποτελεί νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου. Το εν λόγω μουσείο έχει ιδιαίτερη ιστορική σημασία καθώς το Καλαβρυτινό Ολοκαύτωμα στιγμάτισε και άφησε ανεξίτηλα τα ίχνη του στη σύγχρονη ιστορία της Ελλάδας. Το μουσείο στεγάζεται στο πρώην δημοτικό σχολείο της περιοχής, το οποίο χαρακτηρίστηκε ως έργο τέχνης και ως ιστορικό διατηρητέο μνημείο το οποίο χρήζει ειδικής κρατικής προστασίας. Το έργο αναστήλωσης του Δημοτικού Σχολείου και μετατροπής του σε Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος πραγματοποιήθηκε σύμφωνα με τη μελέτη της Διεύθυνσης Πολιτιστικών Κτιρίων και Αναστήλωσης Νεότερων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού. Το έργο συγχρηματοδοτήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση και ήταν ενταγμένο στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ» του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης 2000-2006 και εγκαινιάστηκε στις 9 Ιανουαρίου 2005¹⁴. Το μουσείο έχει ως στόχο τη συλλογή, την τεκμηρίωση, τη συντήρηση και εν τέλει την έκθεση και παρουσίαση οποιουδήποτε μουσειολογικού υλικού που συνδέεται με τα γεγονότα του Ολοκαυτώματος του 1943. Παράλληλα με την κύρια λειτουργία του, το μουσείο οργανώνει επιμορφωτικές ημερίδες και προγράμματα και οργανώνει περιοδικές εκθέσεις. Επιπροσθέτως, το μουσείο διατηρεί πλούσια βιβλιοθήκη η οποία φιλοξενεί ίδιες εκδόσεις του φορέα και ποικίλες άλλες. Κατά την επίσκεψη του κανείς, μπορεί να προμηθευτεί βιβλία και λευκώματα.

Εικόνα 5: Δημοτικό Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος

¹⁴www.dmko.gr

Ιερά Μονή Μεγάλου Σπηλαίου

Περίπου δέκα χιλιόμετρα βορειανατολικά των Καλαβρύτων εδρεύει η Ιερά Μονή Μεγάλου Σπηλαίου. Η Μονή είναι κτισμένη στο άνοιγμα ενός σπηλαίου από το οποίο πήρε και το όνομα της σε υψόμετρο 899 μέτρων. Η αρχιτεκτονική της Μονής είναι ιδιαίτερος επιβλητική καθώς εκτείνεται σε οκτώ ορόφους προκαλώντας τόσο το ενδιαφέρον όσο και το δέος χιλιάδων επισκεπτών. Το αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον της Μονής δεν απομονώνεται μόνο στο μέγεθος της, αλλά και στις λεπτομέρειες που τη συνθέτουν. Ο ναός είναι σταυροειδής, εγγεγραμμένος με δύο νάρθηκες. Τον κύριο ναό διακοσμούν τοιχογραφίες που χρονολογούνται στο 1653, επιδαπέδια μαρμαροθετήματα, ξυλόγλυπτο τέμπλο και πλήθος άλλων, ενώ στο νάρθηκα του ναού οι τοιχογραφίες ανάγονται στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Η Ιερά Μονή Μεγάλου Σπηλαίου φαίνεται να είναι η αρχαιότερη στην Ελλάδα και η κατασκευή της έλαβε χώρα το 362 μ.Χ. από δύο μοναχούς από τη Θεσσαλονίκη, τους Συμεών και Θεόδωρο.

Η ιστορία που οδήγησε τους μοναχούς στην κατασκευή της Μονής και διασώζεται ως σήμερα, περιγράφει ένα όραμα που είδαν και οι δύο με μία οπτασία η οποία τους παρότρυνε να μεταβούν στην Αχαΐα και να βρουν την Ιερή Εικόνα της Παναγίας που ήταν φιλοτεχνημένη από τον Ευαγγελιστή Λουκά. Όταν έφτασαν στην Αχαΐα οι μοναχοί συνάντησαν την Ευφροσύνη, μια βοσκοπούλα στο χωριό Γαλατά η οποία τους οδήγησε στο σπήλαιο που βρισκόταν η εικόνα. Πληθώρα μυθοπλασιών παρουσιάζουν αλληγορικά μέχρι και σήμερα τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν οι δύο μοναχοί κατά τη διάσωση και συντήρηση της Ιερής Εικόνας. Η αρχική μορφή της σημερινής επιβλητικής μονής όπως την “έπλασαν” οι Συμεών και Θεόδωρος αλλά και μεγάλος αριθμός πιστών ήταν ένας μικρός ναός απαρτιζόμενος από μερικά μικρού μεγέθους κελιά. Η εικόνα της Θεοτόκου θεωρείτο θαυματουργή με αποτέλεσμα να προσελκύει καθημερινά πολλούς πιστούς, μερικοί εκ των οποίων παρέμεναν εκεί για άσκηση. Σταδιακά η Μονή έγινε μία από τις πλέον «πολυμονάχους Μονές» και γνώρισε μεγάλη ακμή και αίγλη. Με την πάροδο των ετών η Μονή φαίνεται να καταστράφηκε τουλάχιστον τέσσερις φορές από πυρκαγιές το 840, το 1400, το 1640 και το 1934 ενώ η Αγία Εικόνα σωζόταν. Ο αρχικός ναός διατηρήθηκε μέχρι να καταστραφεί από την πυρκαγιά του 1934.

Πέρα από την ιερή του σημασία, το Μέγα Σπήλαιο διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο στις εξεγέρσεις κατά των Τούρκων και αργότερα των Γερμανών. Το 1770 ο Παρθένιος, μητροπολίτης Πατρών και επικεφαλής των ενόπλων ξεκίνησε να πολιορκεί τα Καλάβρυτα, ενέργεια η οποία απέτυχε αφού ο ηγούμενος της Μονής του Μεγάλου Σπηλαίου συνοδευόμενος με άλλους μοναχούς κατόρθωσε να παύσει την πολιορκία, εξασφαλίζοντας έτσι την ασφαλή απομάκρυνση των Τούρκικων οικογενειών. Ύστερα από αυτήν την πράξη, η Μονή κατόρθωσε να διασώσει πολλές ζωές Ελλήνων αλλά και να διατηρηθεί η ίδια¹⁵. Κατά την περίοδο της επανάστασης του 1821 η Μονή αποτέλεσε ορόσημο για την Ορθοδοξία και τον Ελληνισμό αλλά και κέντρο αντίστασης κατά των κατακτητών με ιδιαίτερο σημείο αναφοράς την απόκρουση της επέλασης του Ιμπραήμ το 1827 όταν ο ηγούμενος Δαμασκηνός δεν δέχτηκε το τελεσίγραφο παράδοσης του Ιμπραήμ. Η μάχη που ακολούθησε, ανάγκασε τον Ιμπραήμ να αποσυρθεί. Ιδιαίτερη συνδρομή στην άμυνα της μονής αποτέλεσε αυτή των Πετμεζαίων¹⁶ και του Φωτάκου¹⁷. Η πολεμική ιστορία της Μονής συνεχίστηκε το 1943, όταν τα Ναζιστικά στρατεύματα λεηλάτησαν το μοναστήρι και εκτέλεσαν 25 άτομα. Τα κελιά που είχαν απομείνει από την πυρκαγιά που προηγήθηκε το 1934 πυρπολήθηκαν και αντικαταστάθηκαν μετά από τον πόλεμο από νέα κτίρια.

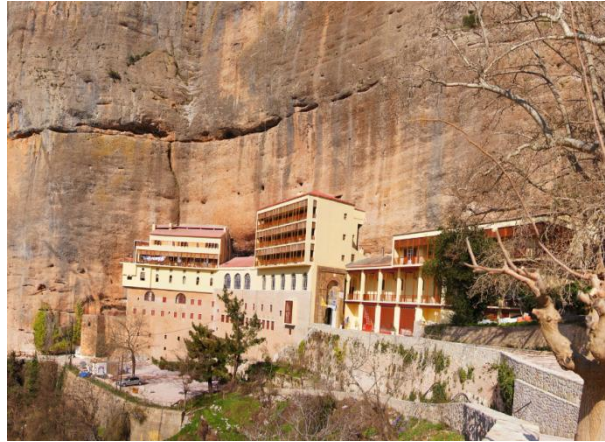
Σήμερα, στην Ιερά Μονή στεγάζεται μουσείο το οποίο διαθέτει υψηλής σπουδαιότητας κειμήλια προερχόμενα από την Ελληνική Επανάσταση, τα βυζαντινά χρόνια, πολύτιμους χρυσούς σταυρούς με Τίμιο Ξύλο, χαλκογραφίες, σιγίλια, Ευαγγέλια, Επιτάφιους, εικόνες και πολλά ακόμα. Επίσης, η βιβλιοθήκη της Μονής φιλοξενεί περισσότερους από 3000 τόμους βιβλίων και πλήθος παλαιότυπων ενώ στο παρεκκλήσι φυλάσσονται λειψανοθήκες Αγίων και οι κάρες των ιδρυτών της Μονής. Ίσως το σημαντικότερο ιερό κειμήλιο της Μονής το οποίο ήταν και το αρχικό κίνητρο ανέγερσης της, είναι η Θαυματουργή Ιερή Εικόνα της «Παναγίας της Μεγαλοσπηλαιώτισσας», που είναι έργο του Ευαγγελιστή Λουκά. Η εικόνα είναι ανάγλυφη και η σύνθεση της απαρτίζεται κυρίως από κερί και μαστίχα. Στην αρχική της μορφή ήταν έντονα

¹⁵Κωνσταντίνος Οικονόμου, 1985, *Κιτορικών της Ιεράς & Βασιλικής Μονής του Μεγάλου Σπηλαίου*, Αίγιο

¹⁶Η οικογένεια Πετμεζά ή Πετμεζά είναι σπουδαία Καλαβρυτινή οικογένεια, μέλη της οποίας διακρίθηκαν στην πολιτική, τον στρατό, τα γράμματα κ.α. Οι γόνοι αυτής διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στα Ορλωφικά και την επανάσταση του '21

¹⁷Ο Φώτιος Χρυσανθόπουλος ή Φωτάκος (1798 - 13 Σεπτεμβρίου 1879) ήταν αγωνιστής της επανάστασης του 1821 και συγγραφέας.

χρωματισμένη και διακοσμημένη με χρυσά διαγράμματα, ενώ εξαιτίας των πολλών πυρκαγιών στις οποίες εκτέθηκε έχει πλέον αμαυρωθεί. Απεικονίζει την Παναγία στραμμένη προς τη δεξιά μεριά με το κεφάλι της γερμένο προς τον Χριστό τον οποίο κρατάει στο δεξί της χέρι. Δεξιά και αριστερά της Θεοτόκου παρίστανται άγγελοι. Η εικόνα θεωρείται θαυματουργή από πολλούς πιστούς και “ταξιδεύει” σε πολλά μέρη της Ελλάδας, προκειμένου να μπορέσουν περισσότεροι πιστοί να την προσκυνήσουν.

Εικόνα 6: Ιερά Μονή Μεγάλου Σπηλαίου

Ιερά Μονή Αγίας Λαύρας

Τέσσερα χιλιόμετρα δυτικά της πόλης των Καλαβρύτων και σε υψόμετρο 933 μέτρων συναντά κανείς μία από τις αρχαιότερες μονές του ελληνικού χώρου και ορόσημο της εκκίνησης της Ελληνικής Επανάστασης, την Ιερά Μονή της Αγίας Λαύρας. Η ίδρυση της χρονολογείται στο 961 μ.Χ. από τον μοναχό Ευγένιο ενώ η πρωταρχική της θέση ήταν περί τα 300 μέτρα μακριά από την τωρινή εξαιτίας της πυρκαγιάς που ξέσπασε το 1585 και κατέστρεψε ολοσχερώς το αρχικό οικοδόμημα. Μετά τη φωτιά, η μονή εγκαταλείφθηκε για 15 χρόνια ώσπου ένας Καλαβρυτινός ράπτης αποφάσισε να την ξαναχτίσει και να μονάσει. Το 1689 η μονή εγκαταστάθηκε στη σημερινή της θέση. Το 1715, η Μονή “δοκιμάζεται” κατά την περίοδο των Ορλωφικών, ενώ περίπου 100 χρόνια αργότερα το 1826, ο Ιμπραήμ πυρπολεί το μοναστήρι. Οι μοναχοί που ασκήτευαν εκεί κατάφεραν να το εγκαταλείψουν εγκαίρως και να διασώσουν τα

περισσότερα κειμήλια. Ακολούθησε η ανοικοδόμηση του ναού στα 1828 και η κατασκευή νέου Καθολικού με αρχιτεκτονική τύπου βασιλικής με τρούλο. Το 1844 η μονή ερειπώθηκε ξανά εξαιτίας ενός μεγάλου σεισμού και επαναχτίστηκε το 1850. Η ιστορία της Μονής συνεχίστηκε το 1943 όταν πυρπολήθηκε από τους Ναζί και εκτελέστηκαν οι εναπομείναντες μοναχοί. Το 1950, αναστηλώνεται και παίρνει τη σημερινή της μορφή. Αξίζει να σημειωθεί ότι παρά τις καταστροφικές συνέπειες του σεισμού και των πυρπολιών, η Μονή κατάφερε σε περιόδους ακμής να φτάσει στους 1000 μοναχούς.

Στο μοναστήρι βρίσκονται μεγάλης ιστορικής και θρησκευτικής αξίας κειμήλια μεταξύ των οποίων το λάβαρο της ορκωμοσίας των αγωνιστών του 1821 το οποίο αποτέλεσε την πρώτη σημαία του ελληνικού έθνους καθώς και τα όπλα των αγωνιστών. Επιπλέον, ο επιτάφιος του 1754 κεντημένος στη Σμύρνη αλλά και η κεντημένη στην Κωνσταντινούπολη εικόνα του Αγίου Γεωργίου. Στη μονή διασώζονται ακόμα πολύτιμα Ευαγγέλια, τα άμφια του Παλαιών Πατρών Γερμανού, η κάρα του Αγίου Αλεξίου, επονομαζόμενου “ο άνθρωπος του Θεού”, η κάρα του Αγίου Φιλάρету του Ελεήμονος, τα λείψανα του Αγίου Παντελεήμονος, της Αγίας Παρασκευής και των Αγίων Αναργύρων. Πέρα από τα λείψανα και τα κειμήλια η μονή φιλοξενεί πάνω από 3000 έντυπα τα οποία χρονολογικά φτάνουν πίσω στο 1502. Σημαντική συνδρομή στην ανασυγκρότηση της βιβλιοθήκης της Μονής, προσέφεραν τόσο το 1796 ο Κύριλλος ο Λαυριώτης όσο και το 1929 ο μοναχός Ιωαννίδης Γρηγόριος.

Η ιστορική αναδρομή της μονής σηματοδοτείται τον Μάρτιο του 1821 πριν την κήρυξη της Επανάστασης όταν ο χώρος της Μονής στέγαζε τις συγκεντρώσεις παραγόντων της Επανάστασης, μεταξύ των οποίων και ο Παλαιών Πατρών Γερμανός. Πλήθος αγωνιστών εφοδιάστηκαν με ένα κανόνι που υπήρχε στη Μονή και με σημαία τη χρυσοκέντητη εικόνα της Παναγίας, στις 21 Μαρτίου επιτέθηκαν κατά των Καλαβρύτων, αναγκάζοντας τους Τούρκους να παραδοθούν αμέσως. Τόσο η Μονή της Αγίας Λαύρας όσο και τα Καλάβρυτα χρησίμευσαν ως αποθήκες εφοδιασμού του στρατοπέδου που είχε πλέον σχηματιστεί στη Μονή Ομπλού. Σύμφωνα με πρωτογενείς πηγές την 25 Μαρτίου 1821 έγινε τελετουργική θρησκευτική κήρυξη της Επανάστασης στη Μονή, όταν ο μητροπολίτης Παλαιών Πατρών Γερμανός ευλόγησε τους συγκεντρωμένους επαναστάτες και ύψωσε το λάβαρο της Επανάστασης στο θόλο του ιστορικού

Ναού της Αγίας Λαύρας¹⁸. Η τελετουργική κήρυξη της επανάστασης στη Μονή, την ημέρα του Ευαγγελισμού αναφέρεται και από τον αγωνιστή Πετιμεζά Βασίλη¹⁹. Ωστόσο χρονολογικά και τοπογραφικά το συμβάν αμφισβητείται από άλλες ιστορικές πηγές που το τοποθετούν είτε δύο ημέρες νωρίτερα, είτε την ίδια ημέρα στην περιοχή της Πάτρας.

Εικόνα 7: Ιερά Μονή Αγίας Λαύρας

Σπήλαιο των Λιμνών

Το σπήλαιο των Λιμνών γνωστό παλαιότερα ως Τρουπίσιο βρίσκεται στην Καστριά της Αχαΐας, σε υψόμετρο 827 μέτρων και σε απόσταση 17 χιλιομέτρων από τα Καλάβρυτα και 9 χιλιομέτρων από την Κλειτορία. Μορφολογικά το σπήλαιο αποτελείται από δεκατρείς αλληπάλληλες, κλιμακωτές λίμνες, χαρακτηριστικό που το καθιστά μοναδικό στο είδος του παγκοσμίως. Οι λίμνες που απαρτίζουν το σπήλαιο εκτείνονται σε μήκος δύο χιλιομέτρων ενώ καταλαμβάνουν έκταση 20.000 τ.μ. Το συνολικό του μήκος φτάνει σχεδόν στα 2 χιλιόμετρα ενώ το αξιοποιημένο τμήμα περιορίζεται στα 500 μέτρα. Το σπήλαιο χωρίζεται σε τέσσερα τμήματα και πληθώρα υπερυψωμένων γεφυρών εξυπηρετεί τη μετάβαση του επισκέπτη πάνω από τις λίμνες του. Κατά τη χειμερινή περίοδο, οι λίμνες αυτές γεμίζουν νερό και σχηματίζουν μικρούς

¹⁸Τσάγγαρης Σ., 1900, *Απομνημονεύματα: επιγραφόμενα απομνημονεύματα τινά της κατά του τυράννου των Ελλήνων οπλοφορίας, καί τινων πολιτικών συμβεβηκότων εν Πελοποννήσω κατά την πρώτην της διοικήσεως περίοδον / Γερμανού Π. Πατρών Μητροπολίτου*, Γ. Ι. Παπούλα

¹⁹Φωτόπουλος Θ. Αθανάσιος, 1985, *Αυτοβιογραφία Βασιλείου Πετιμεζά*, περιοδικό *Πελοποννησιακά*, Παράρτημα 13, 1987-1988

καταρράκτες, οι οποίοι όταν πετρώνουν σχηματίζουν ένα μοτίβο στο σπήλαιο τόσο στα πλαϊνά όσο και στην οροφή του. Οι χρωματισμοί του σπηλαίου καθορίζονται κατά βάση από τα οξείδια που εμπεριέχονται στα πετρώματα. Κατά την περιήγηση στο σπήλαιο, ο επισκέπτης έχει την ευκαιρία να δει ποικίλες λιθωματικές λεκάνες οι οποίες σχηματίστηκαν εξαιτίας της συνεχούς συσσώρευσης ανθρακικού ασβεστίου. Στα τοιχώματα του σπηλαίου σχηματίζονται φυσικά περίτεχνα σταλακτικά συμπλέγματα στα οποία ο επισκέπτης μπορεί να “δώσει” διάφορες μορφές. Στο τέλος του μονοπατιού του σπηλαίου, βρίσκεται το “Κάστρο”. Πρόκειται για ένα σύνολο συνδυασμών σταλαγμιτών στο δάπεδο που θυμίζει φρούριο. Στη λεκάνη που σχηματίζει το Κάστρο σε περιόδους βροχοπτώσεων σχηματίζεται μία μεγάλη λίμνη στην οποία εκβάλλουν κλιμακωτοί καταρράκτες. Η αξιοποίηση του σπηλαίου ξεκίνησε από τον Ελληνικό Οργανισμό Τουρισμού (ΕΟΤ) το 1981, ενώ το πρώτο επισκέψιμο τμήμα διατέθηκε για το κοινό το 1990. Κατά τη διάρκεια της εξερεύνησης και της αξιοποίησης του σπηλαίου καταλυτικό ρόλο έπαιξε η Ελληνική Σπηλαιολογική Εταιρεία με επικεφαλής τότε την Πετροχείλου Άννα στη μνήμη της οποίας και έχει αφιερωθεί η πρώτη αίθουσα. Αξίζει να σημειωθεί και η συνδρομή στα έργα του σπηλαίου από το Υπουργείο Πολιτισμού και συγκεκριμένα από την αρμόδια Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας και Σπηλαιολογίας. Από το Μάιο του 2001 παραδόθηκε στο κοινό ένα νέο τμήμα του σπηλαίου μήκους 150 μέτρων ενώ ακόμα εκκρεμεί περαιτέρω αξιοποίηση. Το σπήλαιο των λιμνών αποτελεί ένα φυσικό αξιοθέατο πλούσιο σε ομορφιά που προκαλεί δέος στο θεατή. Τα χρώματα, οι ήχοι και οι μυρωδιές του υπενθυμίζουν στον επισκέπτη τη “δύναμη” που έχει η φύση να δημιουργεί ακατέργαστα έργα τέχνης, τα οποία με ανθρώπινη παρέμβαση και σεβασμό μπορούν να αξιοποιηθούν και να αποτελέσουν σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος και θαυμασμού.

Εικόνα 8: Σπήλαιο των Λιμνών

Τόπος Θυσίας

Ανατολικά της πόλης των Καλαβρύτων και πολύ κοντά στο κέντρο της πάνω στο λόφο του Καπή, βρίσκεται ένα ξεχωριστό και Ιερό μνημείο, ο Τόπος Θυσίας. Αποτελεί ένα μαρτυρικό τόπο πεσόντων της αποτρόπαιης Ναζιστικής εκτέλεσης που έλαβε χώρα το 1943 στις 13 Δεκεμβρίου. Πάνω στη ράχη του λόφου, βρίσκεται ένας μεγάλος σταυρός που θυμίζει στους κατοίκους και στους επισκέπτες την αιματηρή ιστορία του τόπου. Ο χώρος περιβάλλεται από στήλες πάνω στις οποίες αναγράφονται τα ονόματα των οικογενειών των Εκτελεσθέντων, ενώ στη κατακόμβη υπάρχουν αναρτημένα μικρά καντήλια ισάριθμα με τις οικογένειες των θυμάτων. Παραπλεύρως της κατακόμβης δεσπόζει το πέτρινο γλυπτό της πονεμένης μάνας, συμβολίζοντας έτσι όλες τις γυναίκες ηρωίδες των Καλαβρύτων που με μεγάλο σθένος και προσπάθεια αγωνίστηκαν να αποκαταστήσουν την ολοσχερώς καταστραμμένη πόλη.

Η Σφαγή ή και Ολοκαύτωμα των Καλαβρύτων αναφέρεται στην εκτέλεση του ανδρικού πληθυσμού της πόλης και στην ολική της καταστροφή από τους στρατιώτες της 117ης Μεραρχίας Καταδρομών του γερμανικού στρατού κατά τη διάρκεια της Κατοχής. Την 13η Δεκεμβρίου του 1943, τα γερμανικά στρατεύματα με επικεφαλής των Εμπερσπέργκερ έφτασαν στα Καλάβρυτα και συγκέντρωσαν στον προαύλιο χώρο του Δημοτικού σχολείου της πόλης όλους τους κατοίκους, διαχωρίζοντας τον ανδρικό πληθυσμό, τα γυναικόπαιδα και τους υπερήλικες. Οι ηλικιωμένοι, οι γυναίκες και τα παιδιά έως 13 ετών κρατήθηκαν μέσα στο σχολείο ενώ οι άντρες και οι έφηβοι οδηγήθηκαν στο λόφο Καπή. Το σημείο επιλέχθηκε από τους Γερμανούς καθώς είναι αμφιθεατρικό και επικλινές και δεν θα διευκόλυνε την απόδραση των κρατούμενων ανδρών από τα πυρά. Εκεί οι Γερμανοί εκτέλεσαν με συνεχείς ριπές πολυβόλων περίπου 500 άτομα, αριθμός που μεταβάλλεται σε άλλες πηγές και μπορεί να καταγράψει ακόμα και περισσότερα από 800 θύματα. Από την εκτέλεση αυτή κατάφεραν να σωθούν μόλις 13 άτομα. Οι κρατούμενοι στο Δημοτικό μπόρεσαν να αποδράσουν, αλλά η πόλη ύστερα από την πυρπόληση της κάηκε ολοσχερώς. Οι Γερμανοί λεηλάτησαν την πόλη, αποσπώντας τρόφιμα, σοδειές, τιμαλφή και εκατομμύρια δραχμών. Η πράξη αυτή αποδόθηκε από τους Γερμανούς σε αντίποινα από την εκτέλεση 77 στρατιωτών τους από μέλη της ΕΛΑΣ στη μάχη της Κερπινής. Το Ολοκαύτωμα της πόλης ακολούθησε ο πυρπολισμός της Μονής Αγίας Λαύρας ενώ εκτελέσεις και λεηλασίες έλαβαν χώρα και στα γύρω χωριά των Καλαβρύτων

όπως στους Ρωγούς, την Κερπινή, την Άνω και Κάτω Ζαχλωρού αλλά και στην Ιερά Μονή Μεγάλου Σπηλαίου. Η σφαγή των Καλαβρύτων στιγμάτισε την Ελληνική ιστορία και αποτέλεσε ένα από τα μεγαλύτερα πολεμικά εγκλήματα της Ναζιστικής Γερμανίας. Στα χρόνια που ακολούθησαν, η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας αναγνώρισε δημόσια τη ναζιστική βαναυσότητα των Καλαβρύτων, όμως δεν αποδόθηκε ποτέ πολεμική αποζημίωση από το γερμανικό κράτος και κανένας από τους υπευθύνους δεν λογοδότησε στη δικαιοσύνη. Στον Τόπο Θυσίας κάθε χρόνο στις 13 Δεκεμβρίου τελείται μνημόσυνο και δέηση προς τιμή των Πεσόντων.

Εικόνα 9: Τόπος Θυσίας

Μνημείο Ηρώων Αγονιστών του 1821

Η επαρχία των Καλαβρύτων έπαιξε πρωταγωνιστικό ρόλο στην έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης κατά του Τούρκου Κατακτητή ιδιαίτερα το Μάρτιο του 1821. Η συμμετοχή των Καλαβρύτων στην επανάσταση είχε ως αποτέλεσμα την απελευθέρωση μεγάλου τμήματος της σημερινής Ελλάδας αλλά και στην ίδρυση του σημερινού ανεξάρτητου Ελληνικού κράτους. Ήδη από τα μέσα Μαρτίου του 1821, στην ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων λάβανε χώρα επιθέσεις εναντίον των Τούρκων, ενώ είχε προηγηθεί η κήρυξη της επανάστασης στο μοναστήρι της Αγίας Λαύρας από τον Παλαιών Πατρών Γερμανό και τους οπλαρχηγούς της Πελοποννήσου. Η πλέον έγκυρη ημερομηνία απελευθέρωσης των Καλαβρύτων ορίζεται η 21^η

Μαρτίου²⁰. Η νίκη αυτή των Καλαβρύτων σηματοδότησε την επανάσταση που ακολούθησε στην Πελοπόννησο. Στις 21 Μαρτίου 1821 οι Έλληνες επαναστάτες καταλαμβάνουν τα Καλάβρυτα και η πρώτη πολεμική επιχείρηση του αγώνα είναι γεγονός. Εκείνη την περίοδο τα Καλάβρυτα αποτελούσαν τη μεγαλύτερη πόλη του Μοριά και αριθμούσαν περί τους σαράντα χιλιάδες κατοίκους. Τότε, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός ύψωσε το λάβαρο της επανάστασης²¹ στο ναό της Αγίας Λαύρας και ακολουθήθηκε από τους πρώτους 600 αγωνιστές, τα ονόματα των οποίων διατηρούνται στην ιστορία και τιμούνται μέχρι και σήμερα. Μέσα σε 4 ημέρες και παρά τις σθεναρές αντιστάσεις τους, οι Οθωμανοί παραδόθηκαν, καθιστώντας έτσι τα Καλάβρυτα μια ελεύθερη πόλη μέχρι την 25^η του Μαρτίου.

Στο λόφο βόρεια της Μονής της Αγίας Λαύρας ως φόρος τιμής στους αγωνιστές της επανάστασης που θυσιάστηκαν για την ανεξαρτησία του Ελληνικού Έθνους από τον Τουρκικό ζυγό, υψώνεται το Μνημείο Ηρώων Αγωνιστών του 1821. Η ανέγερση του Μνημείου χρονολογείται στην αλλαγή του 19^{ου} αιώνα και συγκεκριμένα οι πρώτες ενέργειες ξεκίνησαν το 1904 με πρωταρχικό στόχο τη συγκέντρωση χρημάτων. Το 1927, αφού είχε συγκεντρωθεί το απαραίτητο ποσό κλήθηκε ο εκ Παρισίων ορμώμενος γλύπτης Κ.Θ. Δημητριάδης ξεκινώντας της προκαταρκτικές εργασίες. Ύστερα από πολυετείς προσπάθειες ολοκλήρωσης του έργου και εξαιτίας οικονομικών αναπροσαρμογών, η ανέγερση του Μνημείου αναβλήθηκε μέχρι και το 1966 όποτε και το ανέλαβε ο εργολάβος Κ. Πανυπέρης. Στις 24 Μαρτίου του 1971 και κατά τη διάρκεια των εορτασμών των 150 ετών από την έναρξη της επανάστασης, έλαβαν χώρα τα αποκαλυπτήρια του Ηρώου. Η σημερινή του μορφή αποτελείται από τρεις ανδριάντες που παριστάνουν τη συμμετοχή του κλήρου και των αγωνιστών στην Επανάσταση του 1821 και την Ελευθερία του Ελληνικού Έθνους από τον Τούρκο Κατακτητή²². Σε ετήσια βάση, ο Δήμος Καλαβρύτων στο πλαίσιο εορτασμού της εθνικής επετείου που διοργανώνει τελεί τρισάγιο στο Μνημείο, κατάθεση στεφάνων, ανάκρουση του εθνικού ύμνου και ενός λεπτού σιγή προκειμένου να τιμήσει τους ένδοξους πεσόντες.

²⁰ Απομνημονεύματα Θ. Ρηγόπουλου, *Επετηρίς των Καλαβρύτων 1978-1979*, σελ. 11.

²¹ Anderson Rufus, *Observations upon the Peloponnesus and Greek islands, made in 1829*, Crocker and Brewster, Boston, USA, 1830

²² <http://www.kalavrita.gr>

Εικόνα 10: Μνημείο Ηρώων Αγονιστών του 1821

Ιερά Μονή Μακελλαριάς

Νότια του χωριού των Λαπαναγών στην ορεινή Αχαΐα, πάνω σε έναν απότομο βράχων και σε απόσταση περίπου 30 χιλιομέτρων από την πόλη των Καλαβρύτων, βρίσκεται η Ιερά Μονή της Μακελλαριάς. Η ιστορία της μονής φαίνεται να ξεκινάει στον 6^ο μ.Χ. αιώνα κατά την περίοδο ακμής της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Βάσει της επιγραφής που βρίσκεται στο παρεκκλήσι της Μονής, ιδρυτής της φαίνεται να είναι ο στρατηγός του Ιουστινιανού, ονόματι Βελισάριος, οποίος και έκτισε τη Μονή το 532 μ.Χ. Φαίνεται πως ο λόγος που έκτισε τη Μονή ήταν προκειμένου να εξιλεωθεί από τη σφαγή των στασιαστών κατά τη Στάση του Νίκα. Η Μονή αρχικά ονομαζόταν Λιθαριώτισσα ή Λιθοστρωτιώτισσα ενώ είναι δύο εκδοχές που περιγράφουν τους λόγους μετονομασίας της.

Η πρώτη εκδοχή έχει τις ρίζες της στο 1458 όταν ο Μωάμεθ Β΄ ο πορθητής λεηλατούσε περιοχές της Ελλάδας. Όταν έφτασε στην Πελοπόννησο, οι κάτοικοι της γύρω περιοχής κατέφυγαν στη Μονή της Μακελλαριάς για να προστατευτούν. Όταν κατέφθασαν εκεί οι Τούρκοι ξεκίνησαν να πολιορκούν τη Μονή και κατάφεραν τελικά να την κυριεύσουν και να κατασφάξουν τους μοναχούς που ήταν εκεί καθώς και τον άμαχο πληθυσμό που είχε βρει καταφύγιο εκεί. Εξαιτίας της σφαγής τα κελιά των μοναχών γέμισαν με αίμα. Ο συνδυασμός των λέξεων αίμα και κελιά καθώς και η ιταλική λέξη *macellio* που σημαίνει σφαγή οδήγησαν στην υιοθέτηση του νέου ονόματος της Μονής.

Η δεύτερη εκδοχή απόδοσης του σημερινού ονόματος της Μονής οφείλεται στα αποτελέσματα της διαπραγματεύσεως μεταξύ του Ηγούμενου και των Τούρκων Πασάδων που ήλεγχαν τα τούρκικα στρατεύματα. Μετά την κατάληψη του μοναστηριού από τους Τούρκους στρατιώτες, ο Ηγούμενος, τους προέτρεψε να μην το καταστρέψουν καθώς αποτελούσε ιερό και θαυματουργό τόπο λατρείας της Παναγίας. Οι Πασάδες τότε ζήτησαν από τον Ηγούμενο να αποδείξει τα λεγόμενα του προκειμένου να επιβεβαιωθούν οι ισχυρισμοί του. Ο Ηγούμενος συμφώνησε να πετάξει από το βράχο στο βάραθρο Σελινούντα ποταμού το καντήλι της θαυματουργού εικόνας της Παναγίας το οποίο και αν στεκόταν όρθιο, χωρίς να χυθεί το λάδι που περιείχε θα αποτελούσε απόδειξη θαύματος και θα απέτρεπε τον τουρκικό στρατό από το να καταστρέψει τη Μονή. Μετά τη ρήψη του καντηλιού, οι Τούρκοι έστειλαν στο βάραθρο στρατιώτες να διαπιστώσουν το αποτέλεσμα της. Το καντήλι βρέθηκε να αιωρείται ένα μέτρο πάνω από το ποτάμι χωρίς να έχει χυθεί το λάδι που περιείχε και με τη φλόγα του αναμμένη. Οι Τούρκοι τότε πείστηκαν για τις θαυματουργές ιδιότητες του τόπου και δέχτηκαν να μην καταστρέψουν τη Μονή. Μετά από κάποιο χρονικό διάστημα, ο τουρκικός στρατός επανήλθε στη Μονή αποτελούμενος αυτή τη φορά από στρατιώτες που είχαν βιώσει το θαύμα και από άλλους που δεν γνώριζαν για αυτό διχάζοντας τους έτσι σε αυτούς που δεν ήθελαν και σε εκείνους που ήθελαν να την καταστρέψουν. Αποτέλεσμα αυτής της διχογνωμίας ήταν να ακολουθήσει συμπλοκή μεταξύ των Τούρκων στρατιωτών και σφαγή. Η ετυμολογία της λέξης, όπως και στην πρώτη εκδοχή μετονομασίας, οδήγησε στο όνομα Μακελλαριά.

Η Μονή μέχρι την καταστροφή της το 1458, ήταν εγκατεστημένη κάτω από τον βράχο στον οποίο βρίσκεται σήμερα. Όταν τέθηκε το ζήτημα της ανοικοδόμησής της, οι εναπομείναντες πατέρες θέλησαν να ξαναχτίσουν το Μοναστήρι στο απάνεμο μέρος του σπηλαίου προκειμένου να μπορέσουν να το προστατεύσουν από τις αντίξοες καιρικές συνθήκες της περιοχής. Ενώ οι εργασίες ανοικοδόμησης ξεκίνησαν με μεγάλη θέληση και οργάνωση, η διαδικασία ανέγερσης δεν σημείωνε καμία πρόοδο γεγονός που οφειλόταν στο ότι ανήγειραν οι εργάτες την ημέρα, κατέρρεε τη νύχτα ενώ παράλληλα εξαφανίζονταν τα εργαλεία και τα υλικά που ήταν απαραίτητα για τη συνέχιση της κατασκευής. Λίγες μέρες αργότερα, όλα τα απολεσθέντα υλικά βρέθηκαν στην κορυφή του βράχου, όπου βρίσκεται σήμερα το Μοναστήρι. Οι μοναχοί, θεωρώντας ότι επρόκειτο για οϊωνό θεϊκής παρέμβασης ξεκίνησαν την προετοιμασία για ανοικοδόμηση της Μονής στο νέο σημείο, που κατά τα λεγόμενα τους, τους το υπέδειξε η Παναγία, αψηφώντας τις αντιδράσεις του πρωτομάστορα που επέμενε να εδραιωθεί η Μονή στο

αρχικό σημείο επιλογής . Κατά τη διάρκεια της προετοιμασίας του εδάφους σε ένα κοίλωμα που σχημάτιζε ο βράχος βρέθηκε ένα πήλινο δοχείο με πηγμένο λάδι και δίπλα σε αυτό η εικόνα της Παναγίας. Παράλληλα με τις ενέργειες των μοναχών και παρά τις υποδείξεις τους, ο αρχιμάστορας συνέχισε την ανοικοδόμηση κάτωθεν του βράχου. Η αποκάλυψη της εικόνας συνέπεσε με την κατεδάφιση των σκαλωσιών συμπαρασύροντας τους χτίστες και όλα τα εργαλεία στον Σελινούντα ποταμό. Από αυτό το ατύχημα ο μοναδικός που τραυματίστηκε ήταν ο Πρωτομάστορας τον οποίο έσπευσαν να κουράρουν οι μοναχοί, αλείφοντας τον με το λάδι που βρήκαν στο βράχο. Ο αρχιμάστορας θεραπεύτηκε αμέσως και αντιλαμβανόμενος της θεϊκής παρέμβασης ξεκίνησε να ανοικοδομήσει τη Μονή στο σημείο που βρέθηκαν τα εργαλεία.

Η σημερινή μορφή της Μονής περιλαμβάνει δύο ναούς τον έναν δίπλα στον άλλον. Ο πρώτος ναός που είναι και το αρχικό καθολικό της Κοίμησης είναι μονόκλιτη καμαροσκεπής βασιλική ενώ ο δεύτερος ναός είναι αφιερωμένος στην Αγία Τριάδα και χρονολογείται στον 16ο αιώνα. Μπροστά στο ξυλόγλυπτο τέμπλο του ναού δεσπόζει η περίφημη εικόνα της Παναγίας. Σε μικρή απόσταση από τη Μονή και δίπλα στο Σελινούντα βρίσκεται ο Ιερός Ναός της Ευαγγελίστριας, που είναι μετόχι της Μονής. Η Μονή ήταν ανδρική ενώ από το 2011 επαναλειτούργησε ως γυναικεία και διαθέτει ξενώνες για τη φιλοξενία των επισκεπτών.

Εικόνα 11: Ιερά Μονή Μακελλαριάς

Κλήμα Πausανία

Στα σύνορα μεταξύ των νομών Αρκαδίας – Αχαΐας, στον οικισμό Σελλά Παγκρατίου, και στον προαύλιο χώρο του Ιερού Ναού Αγίου Νικολάου βρίσκεται ένα ζωντανό φυσικό μνημείο το Κλήμα του Πausανία. Το εν λόγω αγρίοκλημα έχει μήκος περί τα 100 μέτρα ενώ αποτελείται από 9 κορμούς και ανθίζει την άνοιξη χωρίς όμως να καρποφορεί. Πέρα από το αξιοσημείωτο μέγεθος του Κλήματος, εξίσου σημαντική είναι και η ηλικία του, αφού υπολογίζεται ότι κυμαίνεται στα 3000 έτη. Βοτανικά το κλήμα ανήκει στο είδος *Vitis Vinifera Siluestris*, άγρια άμπελος, , από το οποίο εξελίχθηκε το υποείδος *Vitis Vinifera Sativa*, από το οποίο και προέρχονται οι σημερινές καλλιεργούμενες ποικιλίες αμπέλου²³.

Η ιστορία του κλήματος σηματοδοτείται στο 172 μ.Χ., όταν ο Πausανίας ο περιηγητής ορμώμενος από τη φήμη που κυριαρχούσε στην περιοχή ότι οι πέστροφες του ποταμού Αροάνειο κελαηδούσαν έφτασε στο σημείο που βρίσκεται το κλήμα προκειμένου να συνειδητοποιήσει και ο ίδιος ότι επρόκειτο για φήμη. Ο Πausανίας κατέγραψε το γεγονός στο βιβλίο του “Αρκαδικά”. Αποδείχτηκε ότι η φήμη γύρω από τις πέστροφες οφειλόταν στην καλή τους γεύση και όχι σε κάποιο αξιοπερίεργο φαινόμενο. Οι κάτοικοι του χωριού υποδέχτηκαν και φιλοξένησαν θερμά τον Πausανία ο οποίος φαίνεται να αναζήτησε ίσκιο τότε στο Κλήμα. Το όνομα του κλήματος συνδέθηκε με τον ίδιο καθώς το κατέγραψε ως αξιοπερίεργο εξαιτίας του επιβλητικού του μεγέθους. Άλλες φήμες λένε ότι ο ίδιος φύτεψε τότε το κλήμα και για αυτό συνδέθηκε με το όνομα του. Ωστόσο το κλήμα φαίνεται να παρουσιάζεται και στη μυθολογία με έναν από τους άθλους του Ηρακλή. Συγκεκριμένα, όταν ο Ηρακλής κυνηγούσε τη χρυσοκέρο κερυνίτιδα έλαφο, έφτασε μέχρι το κλήμα όπου διαπίστωσε ότι είχαν μπερδευτεί εκεί τα μαλλιά της ελάφου και όντας η ίδια εγκλωβισμένη, κατάφερε να τη συλλάβει. Στο μύθο αυτό αποδίδεται σήμερα το όνομα της θέσης “Κυνηγάρι”. Το φυσικό αυτό μνημείο ήδη από το 1976 έχει κηρυχτεί Διατηρητέο Μνημείο της Φύσης και αποτελεί πόλο έλξης χιλιάδων επισκεπτών ετησίως.

²³www.mixanitouxronou.gr

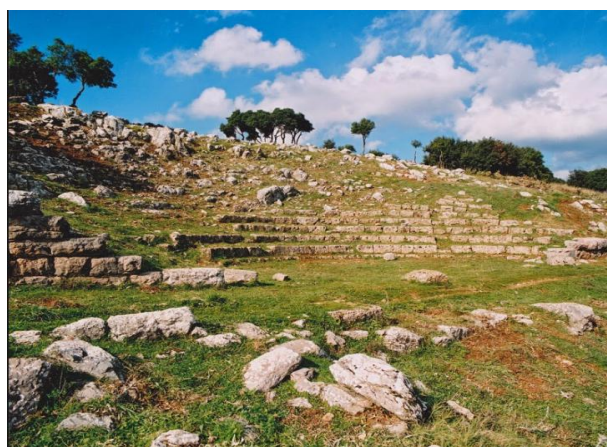
Εικόνα 12: Κλήμα Πανσανία

Το Αρχαίο Λεόντιο

Στο λόφο Καστρίτσι απέναντι από το χωριό Άνω Βλασία και περί τα 35 χιλιόμετρα από την πόλη των Καλαβρύτων βρίσκεται το Αρχαίο Θέατρο Λεοντίου. Το Λεόντιο κατά την αρχαιότητα ήταν ορεινή πόλη της Αχαΐας στα σύνορα της Αρκαδίας, σημείο που έδινε στην πόλη ιδιαίτερη στρατηγική σημασία. Το Λεόντιο πέρα από την ιστορική του σημασία, έμεινε ευρύτερα γνωστό ως η γενέτειρα του Καλλικράτη. Ο Καλλικράτης υπήρξε στρατηγός της Αχαϊκής Συμπολιτείας και την εποχή που οι Ρωμαίοι αγωνίζονταν να κατακτήσουν την Αρχαία Ελλάδα, εκείνος συνεργάστηκε με τους Ρωμαίους και με το αζημίωτο συνέβαλε στην καταστροφή των Αχαιών και της Ελλάδας. Κατά τη διάρκεια της συνεργασίας του με τους Ρωμαίους κατάφερε να στείλει περισσότερους από 1000 Έλληνες σιδηροδέσμιους στη Ρώμη εκ των οποίων μόνο το ένα τρίτο κατάφερε να επιστρέψει στην Ελλάδα, ενώ οι υπόλοιποι καταδικάστηκαν σε εξορία.

Τα πρώτα ευρήματα της πόλης ήρθαν στο φως το 1958 από τον αρχαιολόγο Ν. Γιαλούρη όπου κατά τη διάρκεια της ανασκαφής του βρήκε το κοίλο του μικρού θεάτρου της πόλης το οποίο εδρεύει στο βορειανατολικό τμήμα του λόφου. Μέχρι σήμερα έχουν βρεθεί εννέα σειρές εδωλίων κατασκευασμένα από πωρόλιθο καθώς και η σκηνή και οι πάροδοι του θεάτρου κατασκευασμένοι από ασβεστόλιθο, ενώ έχουν επίσης βρεθεί λείψανα οχυρώσεων και πύργων, μυκηναϊκοί τάφοι, αλλά και απομεινάρια ακόμα τριών μεγάλων κτιρίων. Σημαντικό ακόμα

εύρημα αποτελεί ο ναός της Αρτέμιδος του οποίου οι διαστάσεις υπολογίζονται στα 35 επί 11 μέτρα²⁴. Το Λεόντιο παρουσίασε ιδιαίτερα μεγάλη ακμή κατά τον 4^ο π.Χ., ενώ φαίνεται να καταστράφηκε τον 3^ο π.Χ αιώνα πιθανόν από τον Μακεδόνα βασιλιά Φίλιππο Ε΄. Το 2002 η ΣΤ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων ενέταξε τον αρχαιολογικό χώρο της Κάτω Βλασίας Καλαβρύτων στο Γ΄ Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης, με σκοπό την ανάπλαση και ανάδειξή του. Το Λεόντιο δεν αποτελεί μείζονος σημασίας χώρο, αλλά μία αρχαία τοποθεσία ιδιαίτερα υψηλής αισθητικής αξίας.

Εικόνα 13: Το Αρχαίο Λεόντιο

Το Αρχοντικό της Παλαιολογίνας

Πίσω από την κεντρική πλατεία των Καλαβρύτων, επί της οδού Αλεξίου βρίσκεται το Αρχοντικό της Παλαιολογίνας. Πρόκειται για ένα περίτεχνα σχεδιασμένο κτίριο, βυζαντινού ρυθμού, πλινθόκτιστο και κεραμοσκεπαστο. Η κατασκευή του κτιρίου χρονολογείται στη Βυζαντινή περίοδο και συγκεκριμένα την εποχή που τα Καλάβρυτα ανακτήθηκαν από τους Βυζαντινούς στρατηγούς των Παλαιολόγων του Μυστρά. Πηγές αναφέρουν πως το αρχοντικό κατασκευάστηκε από το Θωμά τον Παλαιολόγο το 1430, ενώ κάποια χρόνια αργότερα κατά το 1440 πέρασε στον αδερφό του Κωνσταντίνο, ο οποίος είχε αναδείξει τα Καλάβρυτα σε σπουδαίο

²⁴ www.nea.gr

πολιτιστικό και πνευματικό κέντρο. Ο Κωνσταντίνος με τη σειρά του φαίνεται πως χάρισε το αρχοντικό στην νύφη του, πριγκίπισσα Αικατερίνη Παλαιολόγου και σύζυγο του Θωμά από την οποία και πήρε το όνομα του το αρχοντικό. Κατά τα χρόνια που ακολούθησαν τα Καλάβρυτα καταλήφθηκαν από τους Τούρκους ενώ μαρτυρίες αναφέρουν ότι κατά την κατάληψη της πόλης το 1460, η Αικατερίνη προτίμησε την αυτοκτονία. Εκείνη την περίοδο το παλάτι αποτέλεσε κατοικία του Τούρκου Μπέη και του Βοεβόδα διοικητή. Οι πολεμικές ανακατατάξεις που ακολούθησαν επανέφεραν για περίπου τριάντα χρόνια το χριστιανικό πνεύμα με τη Βενετσιάνικη κατάκτηση, ενώ το 1715 ξαναγύρισαν οι Τούρκοι και παρά την απόπειρα απελευθέρωσης το 1769 επί Αικατερίνη Β', τα Καλάβρυτα δεν κατάφεραν να διασωθούν πριν την επανάσταση του 1821. Τα Καλάβρυτα έκτοτε διατήρησαν την ανεξαρτησία τους με εξαιρέσεις τρεις ημέρες εκ των οποίων οι δύο αφορούσαν σε επιδρομές του Ιμπραήμ κατά το 1826 και 1827 και η τρίτη στο Ολοκαύτωμα των Καλαβρύτων από τη γερμανική φάλαγγα το 1943.

Παρά το γεγονός ότι το αρχοντικό πέρασε έντονες πολεμικές αναταραχές, οι φθορές του είναι ελάχιστες και οφείλονται στην πάροδο του χρόνου. Το κτίριο διαρθρώνεται σε τρεις ορόφους, το συνολικό καθαρό εμβαδόν του είναι 530 τ.μ. ενώ διαθέτει καταχύστρα στην είσοδο, πολεμίστρες στο ισόγειο και μικρά τοξωτά ανοίγματα στα πλάγια πυργοειδή τμήματα. Ο όροφος του κεντρικού τμήματος της κατοικίας διαθέτει περισσότερα ανοίγματα. Στους κύριους χώρους διατηρούνται τζάκια με καθαρά τουρκική μορφολογία²⁵. Το αρχοντικό μετά το Ολοκαύτωμα φιλοξένησε σαράντα οικογένειες και συνολικά αποτέλεσε καταφύγιο για τους ντόπιους σε κάθε δύσκολη κατάσταση. Το σπίτι άλλαξε πολλούς ιδιοκτήτες κατά την πάροδο των χρόνων, με τελευταίο ιδιοκτήτη τον Τσαπάρα Βασίλειο ο οποίος και το προσέφερε στο Δήμο Καλαβρύτων με μοναδικό όρο να αξιοποιηθεί και να διατεθεί για κοινωφελείς σκοπούς. Προκειμένου να ολοκληρωθεί η δομική και μορφολογική αποκατάσταση του κτιρίου, εκπονήθηκε εξειδικευμένη μελέτη από το εργαστήριο Αρχιτεκτονικής και Σχεδιασμού του τμήματος Πολιτικών Μηχανικών του Πανεπιστημίου Πατρών με επικεφαλής τον καθηγητή Βερρα Διονύσιο. Από το 2003 μέχρι και σήμερα το αρχοντικό λειτουργεί ως πολυχώρος δραστηριοτήτων στον οποίο λαμβάνουν χώρα συνέδρια, διαλέξεις, ημερίδες και πληθώρα εκδηλώσεων. Ο χώρος φιλοξενεί επίσης

²⁵ ekalavrita-To Αρχοντικό της Παλαιολογίνας

μόνιμες και περιοδικές εκθέσεις ιστορικού και λαογραφικού χαρακτήρα. Στο αρχοντικό από το 2006 στεγάζονται τα γραφεία της Πολιτιστικής Επιχείρησης του Δήμου Καλαβρύτων.

Εικόνα 14: Το Αρχοντικό της Παλαιολογίνας

Φαράγγι του Βουραϊκού – Οδοντωτός Σιδηρόδρομος

Ίσως το δημοφιλέστερο σημείο κατατεθέν των Καλαβρύτων είναι ο Οδοντωτός Σιδηρόδρομος Διακοπτού - Καλαβρύτων, άρρηκτα συνδεδεμένος με το Φαράγγι του Βουραϊκού. Η ιστορία του Οδοντωτού ξεκινάει το 1889, όταν ο Χαρίλαος Τρικούπης, έχοντας κατά νου ένα μεγαλεπήβολο σχέδιο σιδηροδρομικής σύνδεσης όλης της Ελλάδας, αποφάσισε την κατασκευή ενός τρένου το οποίο θα διέσχιζε σε όλο το μήκος του το φαράγγι του Βουραϊκού. Με αρωγό Γάλλους επιστήμονες και Ιταλούς τεχνίτες που είχαν ήδη ανεπτυγμένη εμπειρία σε παρόμοιες κατασκευές, ξεκίνησε η δημιουργία του δικτύου. Η αρχική κοστολόγηση του έργου τριπλασιάστηκε έως ότου εκείνο παραδοθεί και έτσι η αρχική ιδέα που είχε ο Τρικούπης επέκτασης του σιδηρόδρομου έως και την Τρίπολη εγκαταλείφθηκε. Πέρα από το υψηλό κόστος του έργου, μεγάλο ήταν και το χρονικό διάστημα που χρειάστηκε για την ολοκλήρωση του εξαιτίας του ιδιαιτέρως δυσπρόσιτου εδάφους αλλά και των φτωχών μέσων που διέθεταν εκείνη την εποχή. Συγκεκριμένα, ο προγραμματισμός κατασκευής υπολογίστηκε σε 1.000.000 δραχμές και ο απαιτούμενος χρόνος στους 10 μήνες. Τελικά το έργο ολοκληρώθηκε πέντε χρόνια αργότερα, το 1985, ενώ η προϋπολογισθείσα δαπάνη ξεπεράστηκε σε μεγάλο ποσοστό. Στις 10

Μαρτίου του 1896 ο Οδοντωτός πραγματοποιεί το πρώτο του δρομολόγιο διάρκειας δυόμιση ωρών με συμμετοχή του τότε βασιλιά Γεωργίου Α'. Η πρώτη μηχανή που χρησιμοποιήθηκε για το τρένο ήταν ατμοκίνητη και σε κάθε στάση υπήρχαν υδρόπυργοι προκειμένου να αναπληρώνεται το νερό. Το “τρενάκι”, όπως συνήθως χαρακτηρίζεται κλήθηκε να συνδέσει το Διακοπτό με τα Καλάβρυτα, καλύπτοντας μια ιδιαιτέρως μικρή πλην απαιτητική απόσταση μεγέθους 22 χιλιομέτρων. Η διαδρομή διαρκεί μία ώρα και η ταχύτητα του συρμού κυμαίνεται από 30 έως 40 χιλιόμετρα ανά ώρα στην απλή γραμμή και στα 6 έως 15 χιλιόμετρα ανά ώρα στα σημεία που απαιτείται η χρήση των “δοντιών” του. Τα “δόντια” που προσδίδουν το χαρακτηριστικό όνομα στο σιδηρόδρομο, δεν είναι άλλο από έναν οδοντωτό άξονα ο οποίος με τη λειτουργία μηχανισμού επιτρέπει στο συρμό να ανέβει σε υψόμετρο 750 μέτρων και είναι απαραίτητα σε αρκετά σημεία της διαδρομής στα οποία η κλίση του εδάφους μπορεί να φτάσει και το 145%. Τόσο οι έντονες ανηφορικές κλίσεις, όσο και ο πολύ περιορισμένος χώρος που διατέθηκε εξαιτίας της μορφολογίας του φαραγγιού στην κατασκευή της γραμμής, καθιστούν τον Οδοντωτό τον μικρότερο σε πλάτος γραμμών σιδηρόδρομο σε όλη την Ευρώπη στα μόλις 0,75 μέτρα. Το “τρενάκι” με τη συμβολή του επιτελείου κατασκευής του, κατάφερε να ενσωματωθεί πολύ ομαλά στο φυσικό περιβάλλον και ο τρόπος κατασκευής του δεν επιβάρυνε το οικοσύστημα του φαραγγιού. Ιδιαίτερα ευτυχές είναι το γεγονός ότι ο συρμός συνέχισε να εξελίσσεται μετά την κατασκευή του. Το 1959 έλαβε χώρα η πρώτη αναβάθμιση του που περιλάμβανε την παραλαβή τριών νέων αμαξοστοιχιών οι οποίες μπορούσαν να αναπτύξουν μεγαλύτερη ταχύτητα μειώνοντας έτσι το χρόνο διαδρομής από 150 σε 85 λεπτά, γεγονός που συνέβαλε στην αύξηση των δρομολογίων. Το 1967, το δίκτυο αποκτά τρεις νέος συρμούς μειώνοντας παραπάνω το χρόνο διαδρομής στα 70 λεπτά ενώ πλέον ο συρμός λειτουργεί με ντίτζελ. Στο διάστημα μεταξύ 2003 και 2009, έγινε ριζική ανακατασκευή της γραμμής, των γεφυρών και των τούνελ και έγινε παραλαβή νέων αυτοκινηταμαξών που συνδυάζουν ντίτζελ και ηλεκτρισμό. Σήμερα, η διαδρομή διαρκεί περίπου μία ώρα ενώ παράλληλα με το “τρενάκι” πλήθος πεζοπόρων την απολαμβάνει διερχόμενο.

Το φαράγγι του Βουραϊκού συνδέεται άμεσα με τον Οδοντωτό, αφού καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της διαδρομής του συρμού. Το φαράγγι ξεκινά 3 χιλιόμετρα βόρεια του χωριού Κάτω Ζαχλωρού σε υψόμετρο 730 μέτρων και συνεχίζει παράλληλα με το ποτάμι για 20 χιλιόμετρα έως το χωριό Διακοπτό. Το φαράγγι είναι συνδεδεμένο μυθολογικά με τον Ηρακλή ο οποίος με μια μαχαιριά στη θέση “Πόρτες” έκοψε στα δύο το βράχο που έκλεινε το πέρασμα για

να φτάσει στον Ευρυσθέα ή στην αγαπημένη του Βούρα²⁶, στην οποία αποδίδεται και η ονομασία του ποταμού. Το φαράγγι διατηρεί σημαντική χλωρίδα, γεγονός που επιβεβαιώνεται από την καταγραφή ποικίλων ενδημικών ειδών τα οποία είναι σπάνια και προστατευόμενα όπως η καμπανούλα των βράχων (*Campanularupestris*), ο άγριος στάχυς (*Stachysparolinii*), η αουρίνια του Μωριά (*Auriniamoreana*) και πολλά άλλα. Η μοναδική ομορφιά του φαραγγιού σε συνδυασμό με τον Οδοντωτό οδήγησε στην ανάδειξη της γραμμής ως η θεαματικότερη σιδηροδρομική γραμμή των Βαλκανίων. Κάθε χρόνο χιλιάδες τουρίστες επισκέπτονται το Φαράγγι του Βουραϊκού είτε ως επιβάτες στον Οδοντωτό, είτε ως πεζοπόροι ενώ τη δεύτερη Κυριακή του Μάιου διοργανώνεται από το «Σύλλογο Ορειβάσις και Χιονοδρομίας Καλαβρύτων» το λεγόμενο «Πανελλήνιο Πέρασμα» του φαραγγιού.

Εικόνα 15: Φαράγγι του Βουραϊκού – Οδοντωτός Σιδηρόδρομος

Φροξυλιά – Χελωνοσπηλιά

Η εκκίνηση της Εθνικής Επανάστασης του 1821, συνδέεται άμεσα με δύο τοποθεσίες στην ευρύτερη περιοχή των Καλαβρύτων, εκείνες της Φροξυλιάς και της Χελωνοσπηλιάς. Κατά τη διάρκεια της τουρκοκρατίας η επικοινωνία ανάμεσα στα Καλάβρυτα και την Τρίπολη γινόταν μέσω δημοσίας οδού που ξεκινούσε από τα Καλάβρυτα και μέσω των περιοχών Άνω Λουσοί,

²⁶Η Βούρα αποτελούσε επίσης σημαντική πόλη της αρχαιότητας, και πρωτοστάτησε στην ίδρυση της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Η Βούρα καταστράφηκε το 373 π.Χ. μαζί με την Ελίκη από σεισμό

γεφύρι του Αμπήμπαγα, Φροξυλιά, Πλατανιάς, Χελωνοσπηλιά, Λάδωνας, Δάρας και κατέληγε στην Τρίπολη. Ο λόγος που οι δύο αυτές περιοχές μονοπωλούν το ενδιαφέρον είναι ότι σε αυτές ήχησαν οι πρώτες τουφεκιές της Επανάστασης. Στις 16 Μαρτίου του 1821, σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του Παλαιών Πατρών Γερμανού και του Φωτάκου που υπήρξε υπασπιστής του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη στην περιοχή της Φροξυλιάς έγινε η πρώτη ενέδρα της Επανάστασης. Συγκεκριμένα, το απόγευμα της 16ης Μαρτίου 1821 ο Σωτήριος Παπαδαίος από τα Μαζέικα με τους συντρόφους του σε ενέδρα (χωσιά) στη θέση Φροξυλιά σκότωσαν ένα Τούρκο από το προσωπικό του Βοεβόδα των Καλαβρύτων, Αρναούτογλου, που μετέβαινε στο Δάρα με εντολή του Βοεβόδα να ειδοποιήσει τους εκεί κατοίκους να ετοιμάσουν την υποδοχή του²⁷. Στο χώρο στέκει ιστορικό μνημείο προς τιμή του συμβάντος το οποίο ανεγέρθηκε από το Σύλλογο Απανταχού Τουρλαδαίων.

Την επόμενη μέρα στις 17 Μαρτίου του 1821, ο Ιωάννης Χοντρογιάννης από τα Μαζέικα, μαζί με το Σωτήριο Παπαδαίο και τους άνδρες του, έστησαν ενέδρα ομοίως στη θέση Χελωνοσπηλιά, προκειμένου να επιτεθούν στους διερχόμενους Τούρκους. Ο Βοεβόδας των Καλαβρύτων, χωρίς να γνωρίζει το συμβάν της προηγούμενης ημέρας αναχωρεί από τα Καλάβρυτα με προορισμό την Τρίπολη και ακολουθώντας τη δημοσιά, οδήγησε τους άντρες του στην ενέδρα της Φροξυλιάς, στην οποία και ακολούθησε μάχη με σοβαρές απώλειες για την τουρκική πλευρά μεταξύ των οποίων ο “καφετζής” δηλαδή ο καταλυμματίας και υπεύθυνος αποστολής και διαμονής του Βοεβόδα. Βοεβόδας τότε αναγκάστηκε να επιστρέψει στα Καλάβρυτα. Λόγω αυτών των γεγονότων στην περιοχή έμεινε το τοπωνύμιο Καφετζής. Στην περιοχή της Χελωνοσπηλιάς υπάρχει το μνημείο της Ελευθερίας για να διατηρεί “ζωντανό” το πνεύμα που οδήγησε στην απελευθέρωση. Οι ενέδρες στη Φροξυλιά και στη Χελωνοσπηλιά θορύβησαν ιδιαίτερα τους Τούρκους ενώ παράλληλα εξύψωσαν το ηθικό της επανάστασης.

²⁷www.kalavrytanet.com

Εικόνα 16: Φροξυλιά – Χελωνοσπηλιά, Μνημείο της Ελευθερίας

Αστεροσκοπείο Χελμού

Στη δεύτερη υψηλότερη κορυφή του όρους Χελμός, στη Νεραϊδόραχη, επάνω από το χιονοδρομικό κέντρο των Καλαβρύτων και σε υψόμετρο 2.340 μέτρων, βρίσκεται το Αστεροσκοπείο Χελμού ή Αστεροσκοπείο Αιμίλιος Χαρλαύτης. Ο Αιμίλιος Χαρλαύτης υπήρξε Έλληνας αστροφυσικός προς τιμή του οποίου πήρε το όνομα του το Αστεροσκοπείο. Στο Αστεροσκοπείο βρίσκεται το τηλεσκόπιο “Αρίσταρχος”, το οποίο πήρε το όνομα του από τον Αρίσταρχο τον Σάμιο αστρονόμο της αρχαιότητας. Αποτελεί το μεγαλύτερο τηλεσκόπιο σε διάμετρο των Βαλκανίων και το δεύτερο μεγαλύτερο της Ευρώπης και ανήκει στο Εθνικό Αστεροσκοπείο Αθηνών. Κατασκευάστρια εταιρεία του τηλεσκοπίου είναι η Zeiss. Έχει μεγάλο οπτικό πεδίο με διάμετρο 2,3 μέτρα, τύπου Ρίτσεϋ-Κρετιέν (ευρέος φάσματος) και μεγάλη ακρίβεια στόχευσης και παρακολούθησης ουρανίων σωμάτων, ενώ θεωρείται ένα από τα πλέον προηγμένα τεχνολογικά τηλεσκόπια της Ευρώπης. Το τηλεσκόπιο στοίχησε περί τα 4 εκατομμύρια ευρώ και εγκαταστάθηκε στο Αστεροσκοπείο το 2004 ενώ μετά από πολλές δοκιμές παραδόθηκε στην επιστημονική κοινότητα στις 20 Αυγούστου του 2007. Ο Χαρλαύτης συνέβαλε ενεργά στην εγκατάσταση του τηλεσκοπίου όμως δεν πρόλαβε να το δει ολοκληρωμένο καθώς έχασε τη ζωή του κατά τη διάρκεια ορειβασίας. Το τηλεσκόπιο τοποθετήθηκε στην εν λόγω κορυφή καθώς συγκεντρώνει πολύ χαμηλά ποσοστά φωτορύπανσης και ταυτόχρονα αποτελεί μία από τις σκοτεινότερες περιοχές της Ευρώπης. Το τηλεσκόπιο “Αρίσταρχος” είναι εξοπλισμένο με ποικίλα επιστημονικά όργανα όπως κάμερες CCD,

φασματογράφους, έχει δυνατότητα τηλεχειρισμού και η λειτουργία του είναι οπτοηλεκτρομηχανική και φιλική προς το περιβάλλον. Ο Αρίσταρχος έχει ενταχθεί στο Ευρωπαϊκό πρόγραμμα “Opticon” στο οποίο συμμετέχουν τα μεγαλύτερα και τα πλέον σύγχρονα τηλεσκόπια της Ευρώπης. Παρά το γεγονός ότι αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα επιστημονικά όργανα και είναι από τα καλύτερα του είδους του, πλέον υπολειμουργεί αφού το Αστεροσκοπείο δεν έχει λάβει τα απαραίτητα κονδύλια από το ελληνικό κράτος για τη συντήρηση του και την υποστήριξη του με επιστημονικά καταρτισμένο προσωπικό²⁸.

Εικόνα 17: Αστεροσκοπείο Χελμού

Λάδωνας Ποταμός

Ο ποταμός Λάδωνας πηγάζει από τα Αροάνια και συγκεκριμένα από το όρος Πεντέλεια. Οι πηγές του ποταμού βρίσκονται στη “Ράχη Πύργου” έξω από το χωριό Λυκουρία. Διασχίζει τους νομούς Αχαΐας και Αρκαδίας και συμβάλλει στον Αλφειό ποταμό. Ο ποταμός έχει μήκος περίπου 60 χιλιόμετρα με σχηματισμούς που θυμίσουν φίδι και αναβλύζει με τόση δύναμη που καθίσταται δισδιάβατος ακόμα και κατά τη διάρκεια των θερινών μηνών. Ένα από τα ωραιότερα σημεία του Λάδωνα το οποίο συγκεντρώνει μυθολογικό ενδιαφέρον, βρίσκεται λίγο πιο έξω από το χωριό Δάφνη. Σύμφωνα με το θρύλο σε αυτό το σημείο ο Δίας μεταμόρφωσε στο φυτό

²⁸ ΔεμελήΜ. (2009). «Σκουριάζει ο «Αρίσταρχος»». Έθνος online

Δάφνη τη νύμφη Δάφνη η οποία προσπαθούσε να αποφύγει τις ερωτικές διαθέσεις του Απόλλωνα. Ένας άλλος θρύλος αναφέρεται στον Πάνα ο οποίος περιφερόταν τακτικά στα παράκτια του Λάδωνα. Εκεί είδε τη νύμφη Σύριγγα η οποία εξαντλημένη έφτασε στον ποταμό και παρακάλεσε το Λάδωνα να τη βοηθήσει. Εκείνος όταν είδε τον Πάνα να πλησιάζει, μεταμόρφωσε τη νύμφη σε καλαμιά. Ο Πάνας έκοψε αυτά τα καλάμια και σχημάτισε το χαρακτηριστικό πνευστό όργανο που κουβαλάει το οποίο και ονόμασε σύριγγα. Στο Λάδωνα λουζόταν η θεά Δήμητρα και κυνηγούσε η θεά Άρτεμις. Στην κοίτη του ποταμού στα εναλλακτικά επονομαζόμενα Αφροδίσια όρη, η Αφροδίτη συναντούσε τον παράνομο εραστή της Άρη. Τέλος, στο Λάδωνα ο Ηρακλής έπιασε το ελάφι και ο Απόλλωνας ερωτεύτηκε τη Δάφνη, κόρη του Λάδωνα. Τόσο η φυσική ομορφιά του ποταμού, όσο και η πλούσια μυθολογική του ιστορία, οδήγησαν τον περιηγητή Πausανία να γράψει για τον ποταμό στο έργο του *Αρκαδικά – Αχαϊκά*. Το 1956, κατασκευάστηκε το υδροηλεκτρικό φράγμα της ΔΕΗ το οποίο δημιούργησε έτσι την τεχνητή λίμνη του Λάδωνα. Το φράγμα έχει ύψος 50 μέτρα και η λίμνη εκτείνεται σε μήκος 15 χιλιομέτρων. Ανάλογα με την εποχή του χρόνου, η στάθμη της λίμνης μεταβάλλεται και κυμαίνεται ανάλογα με την εποχή και μπορεί να φτάσει μέχρι και το 1,5 χιλιόμετρο. Η αυξομειώση της στάθμης επηρεάζει οπτικά το τοξωτό Γεφύρι της Κυράς που χτίστηκε τον 13^ο αιώνα, το οποίο κατά τους μισούς περίπου μήνες του χρόνου βυθίζεται τέσσερα μέτρα κάτω από την επιφάνεια του νερού και το καλοκαίρι αναδύεται σαν καινούριο. Τόσο ο Λάδων, όσο και οι Παραπόταμοι του, προσφέρονται για υδάτινες αθλητικές –και όχι μόνο– δραστηριότητες. Στην ευρύτερη περιοχή των ποταμών και της λίμνης δίνεται η ευκαιρία στους διερχόμενους για ορειβασία, ποδηλασία, κυνήγι και άλλα. Η Τοπική και Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση καθώς και τοπικοί φορείς συνεχίζουν να συνδράμουν στην αναβάθμιση της περιοχής και έχουν εντάξει την περιοχή σε ειδικά χρηματοδοτικά προγράμματα. Η τεχνητή λίμνη έχει κηρυχτεί σε οικολογικό πάρκο.

Εικόνα 18: Λάδωνας Ποταμός

Αροάνιος Ποταμός - Πλανητέρο

Στους πρόποδες του Χελμού, σε υψόμετρο 600 μέτρων βρίσκονται οι πηγές του Αροάνιου ποταμού, δίπλα στο χωριό Πλανητέρο²⁹. Ο ποταμός πηγάζει από πολλά σημεία αλλά η μεγαλύτερη ποσότητα νερού προέρχεται από μία λίμνη που βρίσκεται στη βάση ενός μεγάλου βράχου. Το μήκος του ποταμού φτάνει στα 10 χιλιόμετρα, ενώ διασχίζει την κοιλάδα της Κατσάνας όπου και διασταυρώνεται με τους ποταμούς Λάδωνα και Τράγο. Πλησίον των πηγών του Αροάνιου αναπτύσσεται ένα πυκνό πλατανόδασος που εκτείνεται σε 100 στρέμματα. Το δάσος παρουσιάζει αξιοσημείωτη χλωρίδα και πανίδα. Πέρα από τα τεράστια, υπεραιώνόβια πλατάνια τα οποία μπορούν να φτάσουν σε διάμετρο έως και τα 4 μέτρα, μπορεί κανείς να συναντήσει σημαντικά τοπικά φυτά όπως η κενταύρια (CentaureaAchaia), οι κρίνοι (Liliumchalconicum), η τουλίπες (Tulipaorphanidea), ο κρίκος (Crocusboryi), οι ορχιδέες (Anacamptispyramidalis) και πληθώρα άλλων. Στην πανίδα του πλατανόδασους των πηγών του Αροάνιου συμπεριλαμβάνονται είδη όπως τα ξεφτέρια, οι μπούφοι, οι μπεκάτσες, οι κίσσες, οι αλεπούδες, οι σκαντζόχοιροι, οι ασβοί και μεγάλη ποικιλία ερπετών και αμφιβίων. Οι περισσότερες περιγραφές και παραδόσεις που σχετίζονται με τον ποταμό αφορούν κυρίως στην ιχθυοπανίδα του και συγκεκριμένα στις πέστροφες. Ο Πausanias έκανε αναφορά σε ψάρια –

²⁹ Ετυμολογικά η λέξη προκύπτει από τις λέξεις “πλατάνια” και “νερό”

“φθεγγόμενοι ιχθύες-” που έβγαζαν ήχους πουλιών κατά το ηλιοβασίλεμα που όμως ο ίδιος δεν κατάφερε να ακούσει. Σήμερα, στις πηγές του Αροάνιου υπάρχουν νερόμυλοι υψηλής αρχιτεκτονικής αισθητικής και λειτουργεί ιχθυοτροφείο πέστροφας, ενώ έχει ξεκινήσει και η εκτροφή σολομού. Η περιοχή του Πλανητέρου βρίσκεται εντός της περιοχής Natura 2000 “Όρος Χελμός και ύδατα Στυγός”. Το μεγαλύτερο μέρος του πλατανόδασους ανήκει στο δασαρχείο Καλαβρύτων και στην ένωση Μύλων, Νεροτριβών και Ιχθυοτροφείων του Πλανητέρου³⁰. η περιοχή λόγω της πλούσιας φυσικής ομορφιάς που διαθέτει, αποτελεί πόλο έλξης χιλιάδων τουριστών ετησίως, χωρίς να αλλοιώνει το χαρακτήρα της.

Εικόνα 19: Αροάνιος Ποταμός - Πλανητέρο

Ύδατα Στυγός

Στην επαρχία των Καλαβρύτων, στην Αχαΐα και σε υψόμετρο 2.100 μέτρων βρίσκονται οι πηγές του ποταμού Κράθη, ευρύτερα γνωστές ως τα Ύδατα της Στυγός. Ο ποταμός Κράθης διατηρεί και το όνομα “Μαυρονέρι” καθώς πλησιάζοντας στις πηγές του, εξαιτίας των κατάμαυρων βράχων που έχει δημιουργεί την ψευδαίσθηση ότι τα νερά που τον διαρρέουν είναι μαύρα. Τα Ύδατα Στυγός παρουσιάζουν έντονο μυθολογικό ενδιαφέρον. Η Στύγα η οποία έδωσε το όνομα της στις πηγές ήταν μία από τις Ωκεανίδες, κόρη του Ωκεανού και της Τηθύος και το παλάτι στο οποίο έμενε ήταν απομονωμένο και κτισμένο σε μεγάλα και απόκρημνα βράχια, στα

³⁰www.bovary.gr

Τάρταρα, από τα οποία έτρεχε νερό. Η μεγάλη ποσότητα αυτού του νερού σχημάτιζε τον ποταμό, του οποίου οι εκβολές έφταναν μέχρι τον Άδη. Κατά την Τιτανομαχία, η Στύγα πήρε το μέρος του Δία. Παιδιά της Στύγας ήταν ο Ζήλος, η Νίκη, το Κράτος και η Βία. Η επικρατούσα φήμη γύρω από το ποτάμι της Στυγός ήταν πως όποιο έμβιο ον έπινε από τα νερά του, πέθαινε, ενώ όποιο μεταλλικό, πήλινο ή γυάλινο αντικείμενο βυθιζόταν μέσα του, έλιωνε. Το μόνο που άντεχε τα νερά του ποταμού ήταν το υλικό των οπλών των αλόγων, με το οποίο οι θεοί έφτιαχναν κύπελλα κατασκευασμένα από αυτό προκειμένου να πίνουν από αυτό το νερό και να διατηρήσουν την αθανασία τους. Οι ιδιότητες αυτές του ποταμιού, το καθιστούσαν αποκρουστικό και τρομακτικό για τους αρχαίους Έλληνες, ενώ οι πλέον σημαντικοί όρκοι τους λάμβαναν χώρα εκεί. Στην περίπτωση που κάποιος είχε ορκιστεί στα ύδατα της Στυγός και δεν τηρούσε τον όρκο του, η τιμωρία αντιστοιχούσε σε δεκαετή λήθαργο όμοιο με το θάνατο. Δεν ήταν όμως μόνο οι θνητοί που “δένονταν” με όρκο από το “ποτάμι του θανάτου”, αλλά και οι θεοί και ο Ήλιος. Αν οι θεοί δεν τηρούσαν τους όρκους τους, τότε καταδικάζονταν σε ετήσια απώλεια όλων των προνομίων τους πέραν της αθανασίας. Συγκεκριμένα, έπρεπε για ένα χρόνο να μένουν άφωνοι και μαραζωμένοι δίχως αμβροσία και νέκταρ. Η μυθολογία αναφέρει ότι η μητέρα του Αχιλλέα, Θέτιδα, βούτηξε τον τελευταίο στο ποτάμι και με αυτόν τον τρόπο τον έκανε άτρωτο, εκτός από το σημείο από το οποίο τον κρατούσε, τη φτέρνα του. Τα Ύδατα της Στυγός είναι επίσης συνυφασμένα με τα Ελευσίνια Μυστήρια και τις Ορφικοπυθαγορικές δοξασίες περί μετενσάρκωσης. Οι έντονες μυθοπλασίες γύρω από την περιοχή ώθησαν τον Πανσανία να την επισκεφτεί και να την περιλάβει στο έργο του Αρκαδικά – Αχαϊκά.

Εικόνα 20: Ύδατα Στυγός

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η παρούσα μελέτη είχε ως αντικείμενο την πολιτιστική κληρονομιά της Ελλάδος με ιδιαίτερη έμφαση στην περιοχή των Καλαβρύτων. Μέσω της βιβλιογραφίας επιτεύχθηκε η προσέγγιση του θέματος από το γενικό στο ειδικό, καταλήγοντας στην επιμέρους μελέτη των μνημείων και αξιοθέατων των Καλαβρύτων. Όπως προκύπτει από τη βιβλιογραφική μελέτη, αν και μικρή σε έκταση, τα Καλάβρυτα αποτελούν μία περιοχή ιδιαίτερου ιστορικού, θρησκευτικού, αρχαιολογικού, φυσικού, λαογραφικού και πολιτιστικού ενδιαφέροντος. Τα Καλάβρυτα τόσο λόγω της πλούσιας ενδοχώρας τους, όσο και λόγω του χιονοδρομικού κέντρου που διαθέτουν, αποτελούν δημοφιλή τουριστικό προορισμό για χιλιάδες επισκέπτες ετησίως. Κάθε χρόνο, λαμβάνουν χώρα στην περιοχή πληθώρα εκδηλώσεων. Συγκεκριμένα, στο μπροστά τμήμα από το θέατρο του Αρχαίου Κλείτωρ, σε ειδικά διαμορφωμένο χώρο –καθότι η κατάσταση των ερειπίων που διασώζονται από το αρχαίο θέατρο δεν το επιτρέπουν- δίνονται κάθε καλοκαίρι θεατρικές παραστάσεις, ενώ πρόσφατα ο Δήμος ξεκίνησε να διοργανώνει στην περιοχή μαραθώνιους βαδίσματος και τρεξίματος. Στο Μουσείο Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος, σε ετήσια βάση γίνονται εκδηλώσεις προς τιμή των γεγονότων του 1943, ενώ καθ' όλη τη διάρκεια του έτους, φιλοξενούνται στο Δημοτικό Σχολείο που στεγάζει το Μουσείο τακτικές και περιοδικές εκθέσεις καθώς και μεγάλη βιβλιοθήκη με τοπικές και όχι μόνο εκδόσεις. Στην Ιερά Μονή Μεγάλου Σπηλαίου κάθε Ιούνιο οργανώνονται εκδηλώσεις και ολονυκτία στη μνήμη της ηρωικής νικηφόρας μάχης κατά του Ιμπραήμ Πασά το 1827. Στην Ιερά Μονή της Αγίας Λαύρας κάθε χρόνο στις 25 Μαρτίου πραγματοποιούνται οι εορταστικές εκδηλώσεις με σημαντικότερη την αναπαράσταση της συνέλευσης των οπλαρχηγών και την ύψωση του λαβάρου της επανάστασης. Στον ιερό Τόπο Θυσίας, κάθε χρόνο τελείται μνημόσυνο καθώς και εκδηλώσεις στη μνήμη των πεσόντων ανήμερα της καταστροφής του Ολοκαυτώματος και συγκεντρώνονται στο σημείο επισκέπτες από όλη την Ελλάδα. Στο μνημείο Ηρώων Αγωνιστών του 1821 κάθε χρόνο διοργανώνονται οι εκδηλώσεις εορτασμού της Εθνικής Επετείου, που διοργανώνει ο Δήμος Καλαβρύτων οι οποίες αρχίζουν από το Ηρώο, όπου τελείται τρισάγιο, κατάθεση στεφάνων, τήρηση ενός λεπτού σιγής, στη μνήμη των ενδόξων ηρώων και ανάκρουση εθνικού

ύμνου. Στο Αρχοντικό της Παλαιολογίνας γίνονται συνέδρια και ημερίδες ποικίλων θεμάτων ιστορικού και επιστημονικού ενδιαφέροντος σε διαφορετικά χρονικά σημεία κατά τη διάρκεια του έτους. Στο Φαράγγι του Βουραϊκού, από το 1980 και μετά, κάθε χρόνο τη 2η Κυριακή του Μαΐου οργανώνεται το Πανελλήνιο Πέρασμα στο φαράγγι, το οποίο περιλαμβάνει πεζοπορία σε όλο το μήκος του και συγκεντρώνει πλήθος τουριστών. Στη Φροξυλιά και στη Χελωνοσπηλιά, σε ετήσια βάση, πραγματοποιούνται εκδηλώσεις σε ανάμνηση των προεπαναστατικών γεγονότων της 25^{ης} Μαρτίου του 1821.

Οι ανωτέρω, αποτελούν κάποιες μόνο από τις εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα κάθε χρόνο στην περιοχή των Καλαβρύτων και υπενθυμίζουν στους επισκέπτες την ιστορία που διένυσε αυτός ο τόπος. Ωστόσο, πολλές φορές οι εκδηλώσεις αναβίωσης των ιστορικών γεγονότων της περιοχής ή και η φυσική ομορφιά ενός τόπου δεν είναι επαρκείς ώστε να εξασφαλίσουν την οικονομική του βιωσιμότητα. Η βασική μέριμνα που χρειάζεται να αναλάβει ο Δήμος Καλαβρύτων σε πρώτη φάση είναι η προβολή του τόπου και η προώθηση των μνημείων και των αξιοθέατων του με περισσότερα και πιο πρόσφορα μέσα τα οποία συνάδουν με την ψηφιακή εποχή που διανύουμε. Πέρα από την προβολή του τόπου μέσω διαδικτύου, τα Καλάβρυτα μπορούν να αναδειχθούν με τη διοργάνωση περισσότερων εκδηλώσεων ή φεστιβάλ μουσικής και κινηματογράφου, ιδιαιτέρως κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών μηνών που δεν λειτουργεί το δημοφιλές τους χιονοδρομικό κέντρο. Με μία πιο κοντινή ματιά στα επιμέρους μνημεία, μπορούν να ληφθούν υπόψη περισσότερο εξειδικευμένες προτάσεις. Για παράδειγμα, στην περιοχή του Αρχαίου Κλείτωρ, έχουν διακοπεί οι ανασκαφές ανάδειξης περισσότερων ευρημάτων με αποτέλεσμα να μην αποτελεί τον πλέον δημοφιλή προορισμό αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Στο Μουσείο Λαϊκής Τέχνης και Παράδοσης καθώς και σε άλλα μουσεία δεν δίνεται η απαραίτητη προβολή και αναγνωσιμότητά, γεγονός που θα μπορούσε να βελτιωθεί με την εκτύπωση και διανομή τουριστικών οδηγών και φυλλαδίων από το Δήμο στα τουριστικά καταλύματα της περιοχής. Επίσης, κάποιες πολιτιστικές δράσεις αποτελούν προϊόν ατομικής προσπάθειας και κρίνεται σκόπιμη η ενίσχυση των εν λόγω δράσεων με κρατικά κονδύλια τόσο προκειμένου να προσληφθεί νέο προσωπικό, όσο και για να ενισχυθεί η συντήρηση των προβαλλόμενων εκθεμάτων. Στο Μουσείο του Καλαβρυτινού Ολοκαυτώματος, κατά τη δυσάρεστη ετήσια επέτειο της Σφαγής των Καλαβρύτων, θα μπορούσε η είσοδος να είναι ελεύθερη για το κοινό που το επισκέπτεται, ενώ ενδιαφέρουσα θα φαινόταν η προοπτική τοποθέτησης ενός προτζέκτορα, στον οποίο θα προβάλλεται η ιστορία του Ολοκαυτώματος

καθώς και μαρτυρίες των ατόμων που το βίωσαν και επέζησαν. Στο Σπήλαιο των Λιμνών, ενδείκνυται η μείωση του εισιτηρίου, καθώς πλέον η επίσκεψη σε τέτοιους χώρους, ιδιαιτέρως για τους Έλληνες επισκέπτες, αποτελεί πολυτέλεια. Επίσης, θα είχε ενδιαφέρον η δημιουργία ενός μικρού καταστήματος δίπλα από το Σπήλαιο, από το οποίο θα μπορούσαν οι επισκέπτες μετά την επίσκεψη τους να προμηθευτούν αναμνηστικά τόσο του Σπηλαίου, όσο και των Καλαβρύτων γενικότερα. Ένα άλλο καίριο ζήτημα που χρήζει αντιμετώπισης σχετικά με το Σπήλαιο είναι η προσβασιμότητα του από ΑμεΑ αλλά και η αναγκαιότητα συνέχισης της αξιοποίησης του, αφού από τα 1980 μέτρα και τα τρία επίπεδα στα οποία εκτείνεται έχουν αξιοποιηθεί μόνο τα 500 μέτρα και τα δύο επίπεδα. Σε μεγάλο μέρος του οδικού δικτύου των Καλαβρύτων και κυρίως στο Κλήμα Πausανία θα μπορούσε να βελτιωθεί η οδοσήμανση προκειμένου να είναι ευκολότερο για τους διερχόμενους να αναγνωρίσουν τα σημεία ιστορικού ενδιαφέροντος. Επίσης, η έλλειψη χώρου στάθμευσης στο Κλήμα είναι αντικίνητρο για τους επισκέπτες που διαθέτουν αμάξι. Ο Τόπος Θυσίας, ο οποίος αποτελεί ιδιαιτέρως σημαντικό προσορισμό, δεν διαθέτει τις κατάλληλες πινακίδες –οι οποίες πλέον θα μπορούσαν να είναι και ψηφιακές-, ώστε οι επισκέπτες που βρίσκονται εκεί να μπορούν να ενημερωθούν λεπτομερώς για τα περιστατικά που συνέβησαν στο σημείο. Επιπλέον, η δημιουργία ενός παρεκκλησίου προς τιμή των πεσόντων θα επέτρεπε σε όσους επισκέπτες το ήθελαν να ανάψουν ένα κερί και να προσκυνήσουν στον τόπο των αιματηρών γεγονότων. Τέλος, μία ακόμα δράση που θα μπορούσε να βελτιωθεί προς όφελος του τόπου αφορά στο Φαράγγι του Βουραϊκού και στην ετήσια εκδήλωση περιπάτου που οργανώνει. Η εκδήλωση θα μπορούσε να γίνεται συχνότερα κατά τους εαρινούς μήνες και να προβάλλεται ευρύτερα μέσω διαδικτύου σε ιστοσελίδες που ασχολούνται με τον τουρισμό.

Όλες οι ανωτέρω προσεγγίσεις και προτάσεις βελτίωσης της περιοχής των Καλαβρύτων όπως και οποιασδήποτε περιοχής με πλούσια ενδοχώρα οφείλουν να αναπροσαρμόζονται διαρκώς αναλόγως της εποχής, των κοινωνικοπολιτικών συνθηκών και της τεχνολογίας και σε πολλές περιπτώσεις να επισφραγίζονται με τα ανάλογα νομοθετήματα. Η Ελλάδα, όπως και κάθε σύγχρονη και αναπτυγμένη χώρα, βρίσκεται ήδη σε διαδικασία σχεδιασμού και υλοποίησης μεγάλων έργων και υποδομών κυρίως στα αστικά κέντρα, γεγονός που ενδεχομένως να μπορούσε να επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα στα πολιτιστικά μνημεία που απαντώνται στις εν λόγω περιοχές. Το εύλογο ερώτημα που προκύπτει είναι κατά πόσο θα μπορούσε η προάσπιση

της ιστορίας και της πολιτιστικής κληρονομιάς να συμβαδίζει με την επιτυχώς με την ανάπτυξη, η οποία είναι απαραίτητη για κάθε χώρα προκειμένου να καταστεί ανταγωνιστική.

Οι προβληματισμοί που ανακύπτουν από όσα παρατίθενται στην παρούσα μελέτη είναι πολλοί με βασικότερο όλων την εύρεση των πλέον δόκιμων μεθόδων διατήρησης, προστασίας και ανάδειξης όλων εκείνων των μνημείων και αξιοθέατων που καθιστούν μοναδική και διαχρονική τη χώρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξοπούλου Γ., Συμβολή στην αρχαιολογία και τοπογραφία της Αζανίας (Βόρειας Αρκαδίας), Επαρχία Καλαβρύτων, τόμοι Α1'-Α2'-Β'-Γ'-Δ', αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας/Σχολή Επιστημών του Ανθρώπου-Τμήμα Ιστορίας, Αρχαιολογίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Πάτρα 2009

Απομνημονεύματα Θ. Ρηγόπουλου, Επετηρίς των Καλαβρύτων 1978-1979

Βυζάντιος Σ., 1839, «Εθνικά», («StephaniByzantii Ἐθνικων quæ supersunt.» Gr. EdiditAntonWestermann, Λειψία) Λουσοί Αρκαδίας: [...] "Λουσοί, πόλις Αρκαδίας, όπου Μελάμπους έλουσε τας Προίτου θυγατέρας και έπαυσε της μανίας. ο πολίτης Λούσιος και Λουσεύς και Λουσιάτης".

Δεμελή Μ. (2009). «Σκουριάζει ο «Αρίσταρχος»». Έθνος online

Ηλιοπούλου Μ.Ν., 1995, Καταλανική παρουσία στην Κρήτη τον 14ο αιώνα, στο:Πεπραγμένα του Ζ΄Διεθνούς Κρητολογικού Συνεδρίου, τομ. Β2 τμήμα Βυζαντινών και Μέσων χρόνων, Ρέθυμνο

Κόνσολα Ν., 1995, Η Διεθνής Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Εκδόσεις Παπαζήση

Οικονόμου Κ., 1985, Κτιτορικών της Ιεράς & Βασιλικής Μονής του Μεγάλου Σπηλαίου, Αίγιο

Παπανδρέου Γ., 1886, Αζανιάς, ήτοι Αρχαιολογική πραγματεία πασών των Αρχαίων πόλεων της Αρκαδικής Αζανίδος μετά των περιχώρων αυτών και ιστορικά περιπαίτεια μέχρι των καθ' ημάς χρόνων, Εκ του Τυπογραφείου της εφημ. "Ηλείας" Γεωργ. Ε. Δημητριάδου, Εν Πύργω

Παπανδρέου Γ., 1906, Καλαβρυτινή επετηρίς: ήτοι πραγματεία περί της ιστορικής των Καλαβρύτων επαρχίας, Εκ του Τυπογραφείου των Καταστημάτων Μιχαήλ Ι. Σαλιβέρου, Εν Αθήναις

Παυσανία Αρκαδικά

Παυσανία, Ελλάδος Περιήγησις, Αχαΐκά, Χ, ΧΙ και ΧΙΙ

Πετρινάκη Μ., Αρχαιολόγος (περιοδικό Αρχαιολογία)

Σάθας Κ., 1869, Τουρκοκρατούμενη Ελλάς. Ιστορικών δοκίμιον περί των προς αποτίναξιν του Οθωμανικού ζυγού επαναστάσεων του Ελληνικού Έθνους (1453-1821)

Σκουρής Π., 2003, Προστασία Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς (Ν. 3028/2002), Εκδόσεις Σάκκουλα

Τσάγγαρης Σ., 1900, Απομνημονεύματα: επιγραφόμενα απομνημονεύματα τινά της κατά του τυράννου των Ελλήνων οπλοφορίας, καί τινων πολιτικών συμβεβηκότων εν Γ. Ι. Παπούλα, Πελοποννήσω κατά την πρώτην της διοικήσεως περίοδον / Γερμανού Π. Πατρών Μητροπολίτου

Φαράκλας Ν., 2001, Η Γεωπολιτική Οργάνωση της Πελοποννησιακής Αχαΐας, Πανεπιστήμιο Κρήτης-Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας-Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης, σειρά: Ρίθυμνα-Θέματα Κλασικής Αρχαιολογίας, αρ.9, Ρέθυμνο

Φωτόπουλος Θ. Αθανάσιος, 1985, Αυτοβιογραφία Βασιλείου Πετιμεζά, περιοδικό Πελοποννησιακά, Παράρτημα 13

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Catholic Encyclopedia, *Chronicle of Eusebius*

Habicht, 1985, Christian, *Pausanias' Guide to Ancient Greece. Sather Classical Lectures*.
Berkeley and Los Angeles: University of California Press

Rufus A., *Observations upon the Peloponnesus and Greek islands, made in 1829*, Crocker and
Brewster, Boston, USA, 1830

UNESCO World Heritage Centre - World Heritage List

ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΙ ΣΥΝΔΕΣΜΟΙ

www.bovary.gr

www.depapoz.gr

www.dmko.gr

www.ekalavrita.gr

www.kalavrita.gr

www.kalavrytanet.com

www.kalavrytanews.com

www.mixanitouxronou.gr

www.monuments.hpclab.ceid.upatras.gr

www.nea.gr

www.touristorama.com

www.visit-achaia.gr